

PURKAUTUVAT NORMIT

Suomalainen alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla

ANNA-MARI ÖSTERLUND

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalipolitiikka, Pori

Kesäkuu 2017

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

ANNA-MARI ÖSTERLUND: Purkautuvat normit. Suomalainen alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla

Pro gradu -tutkielma, 66 sivua

Sosiaalipolitiikka, Pori

Kesäkuu 2017

Tutkielmani käsittelee suomalaisen alkoholikulttuurin yhteyttä alkoholipolitiikkaan ja valmisteilla olevaan alkoholilakiin. Etsin tutkielmassani vastausta siihen, miten suomalainen alkoholikulttuuri ja sitä käsittelevä tutkimus vaikuttavat alkoholipoliittiseen päätöksentekoon ja miten toisaalta alkoholipoliittiset päätökset muokkaavat alkoholikulttuuriamme.

Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena ja sisällönanalyysinä. Tutkielmassa luodaan tutkimuskirjallisuuden perusteella yleiskäsitys siitä, miten alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka vaikuttavat toisiinsa 2010-luvulla ja millaisia yhtymäkohtia niistä löytyy. Aineisto koostuu voimassaolevista alkoholipoliittisista ohjelmista ja alkoholilain kokonaisuudistuksen lausuntoyhteenvedosta sekä vuosina 2010 – 2016 julkaistuista tieteellisistä artikkeleista, jotka löytyivät neljästä suomalaisesta hakupalvelusta hakusanalla alkoholikulttuuri.

Tutkimustulokseni eivät anna yksiselitteistä vastausta siihen, että jompikumpi taho vaikuttaisi selkeästi enemmän toiseen. Kiistatonta kuitenkin on, että alkoholikulttuurin tutkimuksella on suurta painoarvoa poliittisen päätöksenteon tukena ja että politiikan vaikutuksesta alkoholikulttuurimme muuttuu, joskaan ei aina toivottuun suuntaan. Huomion arvoista on myös se, miten molemmissa painottuu hyvin voimakkaasti liberalismiin ja individualismin eetos eivätkä alkoholiongelmat näytä olevan esillä kuin sivulauseissa.

Avainsanat: alkoholipolitiikka, sosiaalipolitiikka, alkoholikulttuuri, alkoholitutkimus, kirjallisuuskatsaus

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

ANNA-MARI ÖSTERLUND: Breaking norms. Finnish Alcohol Culture and Alcohol Politics in the 2010s

Master's Thesis, 66 pages

Social Policy, University Consortium of Pori

June 2017

This thesis focuses on Finnish alcohol culture and its connection to Finnish alcohol politics. My research question is how Finnish alcohol culture and its research influence our alcohol politics and conversely, how alcohol politics shape our alcohol culture.

The methods used in the thesis are literature review and content analysis. The purpose of the thesis is to produce an overall perception on how alcohol culture and alcohol politics influence one another in the 2010s. The research material on alcohol politics consists of valid position papers on alcohol policies and the summary of statements to the new alcohol law. Research material for alcohol culture consist of scientific articles between the years 2010 and 2016, that were collected from four Finnish databases using alcohol culture as a keyword.

The research outcomes don't present an unequivocal answer to whether either one of the facets in this study has a greater effect on the other. It is unquestionable, though, that the Finnish alcohol culture significantly influences political decisions and consequently, alcohol culture molds due to the effect of alcohol policies. It is also worth noticing, that both alcohol culture and alcohol politics seem to emphasize liberalism and individualism and that problems caused by alcohol aren't at the center of the attention.

Keywords: alcohol politics, alcohol policy, social policy, alcohol research, literature review

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
2 Suomalainen alkoholikulttuuri	3
2.1 Mystinen, miehinen, suomalainen humala	3
2.2 Ambivalentti alkoholikulttuuri	6
3 Alkoholipolitiikka.....	10
3.1 Kohti liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa	10
3.2 Alkoholipoliittiset toimenpiteet ja niiden tavoitteet	12
3.3 Alkoholihaitat	14
4 Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan yhteys	18
5 Tutkimusprosessi.....	21
5.1. Tutkimustehtävä	21
5.1 Tutkimusmenetelmät	21
5.2 Kirjallisuuskatsaus	22
5.2.1 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	23
5.2.2 Metasynthesi	25
5.3 Aineisto	26
5.3.1 Alkoholikulttuuri	26
5.3.2 Alkoholipolitiikka.....	29
5.4 Aineiston analyysi	30
5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset.....	33
6 Tulokset	34
6.1 Alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla	34
6.1.1 Liberalismi.....	34
6.1.2 Subjektiiiviset ja perinteiset ambivalenssit.....	37

6.1.3 Suomen alkoholipolitiikka 2010-luvulla	39
6.2 Normit vähenevät, alkoholiongelmat eivät	47
7 Yhteenveto.....	51
8 Pohdinta	53
Lähteet.....	55

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Lakiesitysluonnosta kommentoineet tahot toimijatyypeittäin, lukumäärä.....	45
---	----

Syyttömänä syntymään

sattui hän

tähän maahan pohjoiseen

ja kylmään

Jossa jo esi-isät

juovuksissa totta kai

hakkasivat vaimot, lapset

jos ne kiinni sai

Murheellisten laulujen maa

Eppu Normaali 1982

1 JOHDANTO

Harvassa lienevät ne suomalaiset, jotka eivät tunne Eppu Normaalin (1982) kappaletta *Murheellisten laulujen maa*, jossa suomalaismies päätyy samalle alkoholismien ja väkivallan polulle, jolle hänen esi-isänsä ovat ennen häntä ajautuneet. Harvassa lienevät myös ne suomalaiset, jotka eivät ainakin jollain tasolla tunnista laulussa kuvailtua alkoholisoituneen suomalaismiehen arkkityyppiä ja hänen melankolista, itsesäälin kyllästämää mielenmaisemaansa.

Suomalaisella alkoholikulttuurilla on merkittävä rooli suomalaisten kollektiivisessa tajunnassa. Alkoholinkäyttöömme liittyy paljon normeja, stereotypioita ja keinomyyttejä, joista osa on pitänyt pintansa jo vuosisatojen ajan (Apo 2001). Alkoholinkäytön normit ovat sosiaali- ja kulttuurisidonnaisia toimintatapoja, jotka syntyvät ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Pekka Sulkusen (1998) mukaan sosiaaliset normit ovat usein tiedostamatta syntyviä ja vakiintuneita käyttäytymismalleja. Niihin liittyy lukuisia arvoja ja asenteita, joista poikkeamista paheksutaan joskus voimakkaastikin.

Ihmisten käyttäytymistä määrittelevät sosiaalisten normien lisäksi myös oikeudelliset normit, jotka voivat olla käskyjä, kieltoja tai valtuutuksia, joilla ohjataan kansalaisia tai viranomaisia tekemään tai olemaan tekemättä tietyllä tavalla (Siltala 2001, 22). Alkoholikäyttämisen oikeudellista normistoa ohjataan Suomessa alkoholilainsäädännöllä ja päättäjien harjoittamalla alkoholipolitiikalla. Juha Sipilän hallitus on ottanut tavoitteekseen purkaa turhaa sääntelyä niin sanotulla normipurkuhankkeella, jonka yhtenä osahankkeena pyritään toteuttamaan alkoholilain kokonaisuudistus (<http://www.norminpurku.fi/>, katsottu 25.6.2017).

Tutkielmani tarkoituksena on tutkia suomalaisen alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan suhdetta, niihin liittyviä sosiaalisia ja oikeudellisia normeja sekä niissä tapahtuneita muutoksia 2010-luvulla. Ovatko alkoholikulttuurimme sosiaaliset normit edelleen samoja kuin vuosikymmeniä ja vuosisatoja sitten vai onko jokin kenties muuttunut? Entä millaisia normeja alkoholipolitiikassa halutaan purkaa ja miksi? Tutkielmassa tarkastellaan suomalaisen alkoholipolitiikan problematiikkaa vertaamalla sitä 2010-luvun alkoholikulttuurista esiin nouseviin teemoihin. Luon kirjallisuuskatsauksen avulla yleiskäsityksen siitä, mitkä teemat ovat olleet alkoholikulttuurin keskiössä 2010-luvulla ja miten nämä teemat näkyvät alkoholipolitiikassamme.

Alkoholiongelmat ovat Suomessa merkittävä sosiaalipoliittinen haaste ja alkoholipoliitiikka onkin yksi keskeisistä sosiaalipoliitiikan tutkimusaloista (esim. Pekka Kuusi 1956; Erkki Tuomioja 1996). Yhteiskunnallista alkoholikeskustelua kuvastaa tällä hetkellä vahvat ristiriidat tutkijoiden, poliitikkojen, elinkeinotoimijoiden, kansalaisten ja muiden intressiryhmien välillä (ks. esim. lausuntoyhteenveto alkoholilain kokonaisuudistuksesta, 2017). Alkoholikulttuurin hajanaiset ja toisistaan irralliset tutkimukset sekä niiden fokusoituminen miltei pelkästään yksilöiden subjektiivisiin tulkintoihin alkoholista nostavat esille kysymyksen, mikä tällaisten tutkimusten painoarvo on tai tulisi olla alkoholipoliitikassamme. Suomessa on jo pitkään otettu askeleita uusliberaalin alkoholipoliitiikan suuntaan siitä huolimatta, että alkoholinkulutus ja sen myötä alkoholihaitat ovat kasvaneet samaan tahtiin sääntelystä luopumisen kanssa. Tämä puolestaan herättää kysymyksen siitä, mihin suomalainen alkoholipoliitiikka on matkalla ja mitä sillä halutaan saavuttaa.

Kirjallisuuskatsauksen avulla voin luoda kokonaiskuvan alkoholikulttuuritutkimuksen keskiössä olevista teemoista ja ajankohtaisista suomalaista alkoholikulttuuria kuvaavista määritelmistä. Alkoholipoliitiikkaa käsittelevä aineisto koostuu voimassa olevista alkoholiohjelmista, 2010-luvulla tehdyistä hallitusohjelmista ja alkoholilain kokonaisuudistuksen lausuntoyhteenvedosta. Aineiston avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksen siitä, että vaikuttaako alkoholipoliitiikka alkoholikulttuuriin tai alkoholikulttuuri alkoholipoliittikkaan. Tutkimuskysymyksen avulla voin toisin sanoen selvittää, että kenen ehdoilla ja millaista alkoholipoliitiikkaa Suomessa tällä hetkellä tehdään.

Tutkielman toisessa luvussa käsitellään suomalaiseseen alkoholikulttuuriin liitettyjä tyypillisiä ominaisuuksia ja erityispiirteitä. Kolmas luku tarkastelee Suomen alkoholipoliitiikkaa viime vuosien kehityksen ja alkoholiongelmien näkökulmasta sekä erittelee alkoholipoliittisia toimenpiteitä ja niiden tehokkuutta. Neljännessä luvussa tarkastellaan alkoholikulttuurin ja alkoholipoliitiikan välisen suhteen aiempaa tutkimusta sekä tutkimusaiheeseen liittyviä haasteita. Viides luku kuvaa tutkimusprosessia esittelemällä tutkimustehtävän, käytetyt menetelmät, aineiston ja analyysin sekä luotettavuus-, vaikuttavuus- ja eettisyystarkastelun. Kuudennessa luvussa analysoidaan tutkimustuloksia ja seitsemännessä luvussa tehdään niistä yhteenveto. Kahdeksas luku pohtii tutkielman saavutuksia, sen herättämiä ajatuksia ja mahdollisista jatkotutkimusaiheista.

2 SUOMALAINEN ALKOHOLIKULTTUURI

Suomalaisen alkoholikulttuurin määritelmät ja tutkimuksen päälinjat ovat pysyneet kutakuinkin muuttumattomina siitä lähtien, kun alkoholitutkimusta on Suomessa tehty. Alkoholikulttuurimme kenties määrittelevin piirre on tutkimusten mukaan humalahakuisuus, joka on nähty eräänlaisena suomalaisuuden ominaispiirteenä. Sen lisäksi suomalaisten alkoholinkäyttö ja siihen suhtautuminen ovat maassamme korostuneen ambivalenttia. Alkoholikulttuuri on Pasi Falkin ja Pekka Sulkusen (1981, 318) mukaan niin suomalainen ilmiö, että he epäilevät, ettei sanaa edes ymmärrettäisi muissa kielissä.

Kapein määritelmä alkoholikulttuurille lienee sen ymmärtäminen juomiskulttuurina ja laveimmillaan sen voi ajatella pitävän sisällään kaiken sosiaalisen ja yksilöllisen toiminnan, jossa alkoholi on tavalla tai toisella mukana. Tässä tutkielmassa suomalainen alkoholikulttuuri määritellään sosiaalisena tapa- ja käyttäytymiskulttuurina, johon sisältyy alkoholinkäytön normeja ja niistä poikkeamista. Tässä luvussa esittelen alkoholikulttuurimme keskeisimpiä määritelmiä ja tutkimusteemoja näistä lähtökohdista käsin.

2.1 Mystinen, miehinen, suomalainen humala

Tutkijat (esim. Peltonen 1988; Virkkunen 1989) innostuivat 1980-luvulla tutkimaan ”suomalaista viinapäättä”, jolla he kuvasivat suomalaisen alkoholikulttuurin ja eritoten suomalaisten juomatapojen poikkeuksellisuutta. Suomalainen viinapää on näiden tutkimusten mukaan kiinteä suomalaisuuden piirre, eräänlainen kulttuurinen ominaisuus, joka tekee meistä suomalaisia ja saa meidät juomaan niin kuin suomalaiset juovat. Käsite on syntynyt 1900-luvun alussa ja sen voi määritellä kolmen elementin avulla. Ensinnäkin käsitteellä kuvataan suomalaisen juomatavan kansallista erityisyyttä, joka poikkeaa eritoten niin sanottujen sivistyskansojen ja vanhempien kansojen kulttuureista. Toinen erityispiirre liittyy alkoholin nautintatapaan, joka on humalahakuista hienostuneen tapakulttuurin sijaan. Kolmas suomalaisen viinapään erityispiirre on poikkeuksellisen sivistymätön tai jopa väkivaltainen humalakäyttäytyminen. (Peltonen 1988, 3.) Näitä kolmea suomalaisen viinapään erityispiirrettä, joita voisi kuvailla myös suomalaisen alkoholikulttuurin erityispiirteinä, on tarkasteltu useista näkökulmista alkoholitutkimuksessa. Ne näyttäisivät edelleen olevan merkittävässä roolissa, kun pohditaan suomalaisten alkoholinkäyttöä ja siihen liittyviä myyttejä.

Suomalaisen alkoholinkäytön kansallinen erityisyys saa tutkimuksissa usein vertailevan otteen. Alkoholikulttuurimme ”eurooppalaistumista” kohtaan on esitetty toiveita ja tavoitteita jo vuosikymmenten ajan (esim. Mustonen ym. 2001). Eurooppalaisella juomakulttuurilla tarkoitetaan useimmiten viinin juomista siten, että juominen tapahtuu aterioiden yhteydessä, pieninä määrinä ja lähiympäristön kontrolloimana - ei siis humalahaluisesti ja sivistymättömästi, niin kuin meillä Suomessa on tapana. Tällainen juomiskulttuuri ei välttämättä ole todellista missään eurooppalaisessakaan kulttuurissa, mutta sen voi ajatella olevan eräänlainen malli kulttuurisesti sovinnaisemmasta alkoholinkäytöstä, joka on tavoittelemisen arvoista (Mustonen ym. 2001, 265-266).

Olennainen ero, joka hankaloittaa suomalaisten juomistapojen eurooppalaistumispyrkimyksiä on, että alkoholi on Suomessa ja muissa pohjoismaissa ennen kaikkea päihde, kun taas monissa muissa eteläisemmän Euroopan maissa se on ennen kaikkea ruokajuoma (esim. Mustonen ym. 2001). Vaikka tutkimukset ovatkin osoittaneet suomalaisten juomatapojen arkistuneen ja mietojen juomien ja viinin käytön lisääntyneen (vrt. Tigerstedt & Österberg 2007; Partanen 1992), niin humalahakuisuus ei ole hävinnyt suomalaisten juomatavoista. Sivistynyt arki- ja juhlahuominen on vain tullut humalajuomisen rinnalle osaksi suomalaista alkoholikulttuuria.

Humalahakuisuus, toinen suomalaisen viinapään erityispiirre, on alkoholitutkimuksemme keskeisimpiä teemoja. Tutkijat (esim. Simpura 1985; Mustonen ym. 2001) viittaavat edelleen ahkerasti tunnettuun alkoholitutkijaan Kettil Bruuniin, joka kirjoittaa väitöskirjatutkimuksessaan *Drinking Behaviour in Small Groups - An Experimental Study* (Bruun 1959) pienryhmien juomiskäyttäytymisestä. Siinä hän kiteyttää suomalaiseksi alkoholikulttuuriksi miesten keskinäisen, normitetun juomaringin, jossa on miehekästä juoda paljon näyttämättä humalaansa ja jossa ei ole soveliasta juoda vähemmän kuin muut, mutta sallittavaa juoda muita enemmän. Pasi Falk ja Pekka Sulkunen (1981, 318) kirjoittavat suomalaisen perinteisen juomakulttuurin olevan ”humalakulttuuria”, jossa merkityksellistä on juoman tai juomisen tuottama humala eikä suinkaan juomisen laatuun tai juomisympäristöön liittyvät seikat. Humalajuomista on kuvailtu Suomessa jopa sankarillisuuteen perustuvana, patriarkaalisena ja mieskeskeisenä myyttinä (Partanen 1991, 236-239), jonka piirteitä on havaittavissa jo esimerkiksi 1500-luvun henkiolennossa *Pellonpekossa*, suomalaisen ohran ja

oluen jumalassa (Turunen 1999, 113) ja 1800-luvulla ilmestyneessä *Lemminkäisen virressä* (Apo 2001, 75-77).

Partanen (1992, 378) on kuvaillut nykyaikaisempaan humaltumiseen liittyvää myyttisyyttä sillä, että alkoholi vaikuttaa psykoaktiivisena aineena voimakkaasti asioiden kokemiseen. Se irrottaa arjesta, saa asiat näyttämään erilaisilta ja sen tuottama ”toinen todellisuus” tuottaa loputtomasti muistelua, puheenaiheita ja kertomuksia. Mäkelä ym. (2010, 292) kirjoittavat humalan olleen edelleen tärkeässä roolissa suomalaisessa kulttuurissa viimeisten neljän vuosikymmenen aikana, mutta miten hyvin suomalainen viinapää todella kuvaa 2010-luvun suomalaista alkoholikulttuuria?

Heikki Luostarisen (1982) teorian mukaan ”suomalaisuutta” ja ”suomalaista peruskänniä” voidaan selittää poliittisesti latautuneiden keinomyyttien avulla. Hän kirjoittaa suomalaisten kollektiivisesta tajunnasta, joka on muokkautunut jo kansalaissodan jälkeisessä valkoisessa Suomessa. Tuolloin hallitseva luokka ”valikoi” kansalliset piirteemme - sisukkuuden, jurouden, rajuuden, itsellisyyden, urheuden sodassa ja kovan työnteon - tyypilliseksi suomalaisuuden määrittäjiksi, joiden rinnalle pyrittiin yhdistämään käsitys perimmäisen auktoriteetin ja esivallan kunnioittamisesta, rauhan rakastamisesta ja uskollisesta toveruudesta.

Tällainen suomalaisuuden määrittely on saattanut olla alun perin pelkkä uskomus, ”syntypolulleen lähtevä keinomyytti” (Luostarinen 1982, 288), jolla ei ole lainkaan kosketuspintaa todellisuuteen. Tällainen keinomyyttien avulla tuotettu kulttuurinen todellisuus on kuitenkin yhtä kaikki todellista. Luostarisen mukaan (1982, 288-299) myyttisyys näkyvät alkoholikulttuurissamme seuraavasti:

Viinalla ei ole virallista asemaa, mutta sitä tärkeämpi epävirallinen funktio: viinapullosta tulee "suomalaisuuden" sakraaliesine ja rajusta perushumalasta suomalaisuuden riitti. Humalan aikana artikuloidaan arkielämässä syrjään työntyvä "suomalaisuus" aggressiivisena uhona ja ylitsepursuavana toveruutena. Se elvyttää ja vahvistaa myytin, luo yhteyden suomalaisuuden syvään kollektiiviseen voimaan. Pullo avaa myyttisen hanan. tyypillisesti "suomalainen" humala voi siten olla samalla tavoin poliittisesti latautunut konstruktio kuin on se "suomalaisuus", jota se riittinä artikuloi. Viinan ja perinteisen valkoisen suomalaisuuden kiinteä yhteys avautuu helposti vaikkapa suomalaisesta sotakirjallisuudesta taikka populistisesta oikeistolaisesta muusta viihdekirjallisuudesta, esim. Mauri Sariolan

tuotannosta. Pullo on politiikkaa monella tavoin. Näyttää siltä, että humalalla ja viinalla on - paremminkin kuin itsenäinen mytologiensa - välineellinen rooli, tosin myyttisesti välineellinen, suomalaisuuden poliittisessa mytologiassa. Samalla tavoin humala toiminee instrumentaalisesti myös seksuaalisessa mytologiassamme. Kansalaissota ja sen jälkeiset tapahtumat kelpaavat esimerkiksi myös siitä, miten on mahdollista erottaa politiikassa sen seurauksien luonnollista myyttiä kasvattava osa keinomyyttiä synnyttävästä. Suomalaisille yhteisöille on ollut tyypillistä sangen jyrkkä sosiaalinen jako taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti hallitsevaan ja normijärjestelmät säätävään luokkaan, hallitsijoita hyödyttävään ja sen alaisuudessa elävään hallittuun luokkaan sekä kaiken ulkopuolella oleviin muihin. Tuota eroa korosti kansalaissodan jälkeinen tilanne, jossa suuri osa punaisista pudotettiin kokonaan yhteisön ulkopuolelle. Koko kansaan voi yleistää sen tunnetun tapauksen, jossa riviin komennetuista punaisista ammuttiin joka kymmenes, tehdas kun tarvitsi loput. Kansalaissota saattoi olla yksi tekijä siinä ketjussa, joka on opettanut suomalaiset ymmärtämään yhteisön jonakin josta voi pudota. On monia sosiaalisesti jyrkkärajaisia yhteiskuntia, mutta harvoja, joissa elää laaja yhteisöstä pudonneiden joukko, jonkinlainen arkielämän käpykaarti. Itsellisyyden sakraaliväline, viina, saa traagisen käytön niiden käsissä, jotka pyrkivät paineen kasautuessa antamaan palttua ei vain herroille ja naisille, vaan koko yhteisölle, yhteiskunnalle ja maailmalle. Viina toimii välineenä ajaututtaessa ulos yhteisöstä, se sekä sosiaalistaa yhteisöön että poistaa siitä. Viinan avulla on mahdollista tehdä itsemurha ilman kuolemaa. Lyhyesti: Kansalaissodan yhteisökäsitystä muuttanut vaikutus saattoi olla osaltaan luomassa sellaista luonnollista myyttistä tajuntaa, joka on mahdollistanut "pultsari-instituutiomme".

Suomalaista viinapäättä voidaan Luostarisen (1982) myyttiteoriaan viitaten pitää tärkeänä alkoholikulttuurimme määrittelijänä vielä tänäkin päivänä, sillä se on osa kulttuurista todellisuuttamme, jota pidetään tietoisesti ja tiedostamatta yllä juomisen sosiaalisessa normistossa sekä juomiseen liittyvissä tarinoissa ja mielikuvissa. Myyttiteorian kautta voidaan selittää myös alkoholikulttuurimme ambivalenttisuutta: suomalaisen viinapään dominoimaan alkoholikulttuuriin joko samaistutaan tai sitä paheksutaan. Jakautuneet arvot ja rinnakkaiset sosiokulttuuriset todellisuutemme ovat vahvimpia alkoholikulttuurimme ominaispiirteitä.

2.2 Ambivalentti alkoholikulttuuri

Vastareaktion humalahakuiselle juomiskulttuurille Suomeen syntyi 1800-luvulla raittiusaate. Kyseessä ei ollut pelkästään eronteko juomisen tai juomattomuuden välille, vaan raittiuskysymys oli vahvasti luokkasidonnainen. Sivistyneistö halusi valistaa talonpoikaisväestöä tarinoilla *Turmiolan Tommista*, joka tuhoaa elämänsä viinan takia (Apo 2001, 209) ja samanaikaisesti nouseva porvaristo lietsoi vapaaehtoisen itsekurin aatetta (Mäkelä 1999, 65). 1800-luvun lopulla raittiusaatteesta oli tullut jo kansanliike, joka levisi

myös maalaisväestön keskuuteen (Apo 2001, 387). Raittiuden ja humalahakuisuuden sekä toisaalta yhteiskuntaluokkien välinen vastakkainasettelu ovat tyypillisimpiä ambivalensseja, joilla suomalaista alkoholikulttuuria kuvaillaan. Davies (1998, 103-104, 134) kirjoittaa jännitteisen suhtautumisen juomiseen olevan tyypillistä Suomen kaltaisissa alkoholikulttuureissa, joissa humalahakuinen juominen on laajalti hyväksyttyä, mutta joissa on myös vastapainona vaikutusvaltainen raittiusliike.

Raittiuden ja humalahakuisuuden ambivalensseihin liittyy myös voimakkaasti arvolatautunut kysymys alkoholiriippuvuudesta eli alkoholismista. Suomalaisessa alkoholitutkimuksessa on sellainen erikoisuus, että alkoholismin määrittely on joidenkin tutkijoiden mielestä tulkinnanvarainen mielipidekysymys (ks. esim. Latvanen 2010, 45-46), vaikka se on lääketieteellisesti diagnosoitavissa oleva sairaus siinä missä mikä tahansa muukin sairaus (Huttunen, 2017). Pertti Alasuutari (1991, 110-111) kirjoittaa alkoholismin olevan kulttuuriteoreettisesta näkökulmasta määriteltynä ”normaalijuomisen” kärjistynyt jatke. Hänen mukaansa kulttuurinen alkoholismiteoria tutkii *”alkoholismia koskevien määritelmien, teorioiden ja hoitomallien sosiaalista elämää, sitä miten yksilöt ja yhteiskunta pyrkivät niiden avulla auttamaan, hoitamaan ja käsittelemään ongelmajuomista ja sen haittoja.”*.

Alkoholiongelmien toisessa laidassa on alkoholiin liittyvä hauskuus. Seppo Knuutila kirjoittaa (1984, 10), että mitä useammalta kannalta päihtymyksen, komiikan, humalan ja huumorin suhteita tulkitsee, sitä monimutkaisimmiksi ne käyvät. Suomessa on lukematon määrä ryyppäämisen suunnitteluun, viinan hankkimiseen, humalassa olemiseen ja näiden seurauksiin liittyviä koomisia tarinoita, kaskuja ja vitsejä. Tyypillisimpänä esimerkkinä Knuutila mainitsee kapakat ja miehiset ryyppyseurueet. Apon (2001) mukaan alkoholikulttuurin määrittely ja tutkimus huumorin, komiikan ja hauskanpidon kautta on varsin tyypillistä niissä maissa, joissa alkoholi on vallitseva laillinen päihde. Hän kirjoittaa humalassa olemisen ja juopuneiden havainnoimisen olleen jo vuosisatoja sitten suosituinta kansankomediaamme, jota voidaan selittää tiukalla alkoholipolitiikalla ja siitä seuranneilla vastareaktioilla (2001, 333-334).

Ari Turunen (1999, 11-21) todentaa tätä vastareaktiota pamflettinsa johdannossa, jossa hän kirjoittaa, että alkoholin synkkää puolta on tutkittu hänen mielestään jo tarpeeksi. Hän viittaa Walkeriin (1977, 124), joka on tutkinut 100-luvulla elänyttä roomalaista lääkäriä Celsusta ja

hänen teoriaansa seurallisesta humalasta, jossa kolmenkin promillen humalassa suhtaudutaan ympäristöön leppoisasti ja pilke silmäkulmassa, ennen kuin sitten sammutaan onnellisina (Turunen 1999, 11). Turusen kuvailema iloinen kolmen promillen humalatila on omiaan todentamaan alkoholiin liittyviä myyttejä, joita pidetään kulttuurisesti yllä. Juomisen ”iloisuus” liittyyneen ennemminkin Apon (2001, 5) viittaamaan rajoittavan alkoholipolitiikan vastareaktioon tai juomistapahtuman seurauksena syntyneisiin hauskoihin tarinoihin ja vitseihin, kuin siihen, että kolmen promillen humala voisi olla miellyttävä kokemus yksilölle tai hänen seurassaan oleville. Tätä voidaan perustella esimerkiksi sillä, että Terveyskirjaston mukaan 2,5 – 4,0 promillen humalasta seuraa yleensä puheen sammaltaminen, näköhäiriöt ja tajuttomuus, joita ovat edeltäneet kehon heikkeneminen, pahoinvointi, oksentelu ja sekavuus (Poikolainen 2013).

Suomalaisten alkoholinkäyttö on keskittynyt viimeisten 40 vuoden ajan pääasiassa viikonloppuihin ja suuriin juhlapyyhiin, kuten jouluun ja juhannukseen (Mustonen ym. 2010, 68). Jaana Jaatinen (2000) kirjoittaa etenkin nuorten päihdekulttuurissa juhlinnan olevan keskeinen käsite ja keskeisenä juhlinnan ja juomisen tavoitteena olevan hauskanpito. Tutkijoita on kiinnostanut myös juomisen arkipäiväistyminen, josta ei tosin edes aihetta käsittelevissä tutkimuksissa näytä olevan kovin vahvaa näyttöä (esim. Paakkanen 1994). Jostain syystä Suomessa hauskuus yhdistetään kovaan humalaan, kuten edellä on kuvattu, joten sekin saattaa selittää juomisen painottumista vapaa-ajalle. Päihtymistä on vaikea sovittaa yhteen arjen velvoitteiden kanssa.

Alkoholikulttuuriin liittyvä ambivalenttisuus näkyy myös ihmisten asenteissa, ja Suomessa tehdäänkin melko paljon tutkimusta ihmisten suhtautumisesta alkoholinkäyttöön. Härkönen ja Österberg (2010, 155-165) jakavat alkoholiasenteita koskevat tutkimukset henkilökohtaiseen suhtautumiseen alkoholinkäyttöä kohtaan sekä yleiseen suhtautumiseen alkoholipolitiikkaa kohtaan. Törrönen ja Härkönen (2016, 170) tiivistävät nykypäivän alkoholiasenteet humalamyönteisiksi, moniulotteisiksi ja vapaa-aikaan orientoituneiksi. Suomi juo -artikkelikokoelman (2010, 291-292) johtopäätöksissä alkoholiasenteisiin liittyvät ambivalenssit ovat heikentyneet suvaitsevaisuuden lisääntyessä, mutta muunlaista vastakkainasettelua ilmenee edelleen esimerkiksi miesten ja naisten alkoholinkäytössä ja siihen suhtautumisessa. Suomalaisen alkoholikulttuurin perinteisiä ambivalensseja on kuvailtu

raittiuden ja humalahakuisuuden, (vakavien) alkoholiongelmien ja hauskanpidon, sukupuolen ja ikäryhmien erojen sekä näihin ulottuvuuksiin suhtautumisen kautta.

3 ALKOHOLIPOLITIikka

Alkoholipolitiikan ohjaus ja kehittäminen kuuluvat Suomessa sosiaali- ja terveysministeriölle. Ministeriön nettisivuilla alkoholipolitiikaksi määritellään ”*julkisen vallan toimet, joilla ehkäistään alkoholista aiheutuvia sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja*” (<http://stm.fi/alkoholipolitiikka>, viitattu 6.3.2017). Karlsson ym. (2016, 1) kirjoittavat tehokkaimmiksi alkoholihaittoja vähentäviksi politiikkatoimiksi alkoholijuomien verotuksen, saatavuuden sääntelyn ja mainonnan rajoittamisen. Tämä luku tarkastelee edellä mainittuja alkoholihaittoja ja politiikkatoimia sekä niiden saamia painotuksia suomalaisessa alkoholipolitiikassa. Luku on jaettu kolmeen osaan, joissa kuvaillaan 1) alkoholipolitiikkamme kehityskulkua viime vuosikymmeninä, 2) alkoholihaittoja ja niiden määritelmiä, sekä 3) alkoholipoliittisten päätösten tavoitteita ja niiden toteutumista.

3.1 Kohti liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa

Jos tarkastelee suomalaista alkoholipolitiikkaa ja sen muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana, voi havaita selvän jatkumon holhouksesta liberaalimpaan suuntaan. Tämä näkyy eritoten alkoholin saatavuutta kontrolloivien toimenpiteiden vapauttamisena yksi toisensa jälkeen - siitäkkin huolimatta, että alkoholin kulutus ja alkoholihaitat ovat kasvaneet samanaikaisesti. Tätä kehitystä on perusteltu muun muassa sillä, ettei rajoittava politiikka istu nykyaikaiseen, yksilön valinnanvapautta korostavaan yhteiskuntaan. Liberalismin hengessä alkoholihaittoja halutaan sen sijaan ehkäistä suureen yleisöön kohdistuvalla valistuksella. (Mäkelä ym. 2010, 300-301.)

Erkki Tuomioja (2002, 308-320) arvioi uusliberalistisen sosiaalipolitiikan suosion aiheutuneen kansainvälisesti tarkasteltuna kolmesta seikasta, joista ensimmäinen oli pitkän nousukauden päätyminen 1970-luvun puolivälissä, toinen kommunismin romahtaminen 1980-luvun lopussa ja kolmas markkinayhdistymisen ja globalisaation asteittainen eteneminen. Suomessa uusliberalismi alkoi saada kannatusta vasta 1990-luvun laman aikaan. Tuomioja perustelee uusliberalismin kasvua hyvinvointivaltioon kohdistuvana kritiikkinä, jossa kyseenalaistetaan sen kalleus, passivoiva ja työttömyyttä lisäävä, sekä talouskasvua hidastava vaikutus.

Liberaalin kehityssuunnan merkittävimpiä käänteitä Suomessa on ollut ensinnäkin vuoden 1994 alkoholilaki, joka astui voimaan tammikuussa 1995. Lain seurauksena alkoholijuomien valmistus-, tuonti-, vienti-, tukkumyynti- ja anniskelumonopoli purettiin Alko Oy:ltä, jolle jäi enää yli 4,7 tilavuusprosenttisten alkoholijuomien vähittäismyyntin yksinoikeus. Myös anniskelupaikkojen, kauppojen ja Alkon aukioloaikoja pidennettiin, verovapaan alkoholin matkustajatuontisäännökset vapautettiin, tilaviinien ja sahdin vähittäismyynti sallittiin niiden valmistuspaikkojen yhteydessä, julkijuominen vapautettiin sekä alkoholimainonta sallittiin alle 22 tilavuusprosentin alkoholijuomien osalta. Lain uudistuksen taustalla vaikutti muun muassa Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995. (Karlsson ym. 2013, 47-48.)

Alkon monopolia on sittemmin purettu vuonna 1999, kun Alko-yhtiöiden konsernirakenne hajautettiin siten, että Alko jäi sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen ja loput konsernista siirrettiin kauppa- ja teollisuusministeriön alaisuuteen. Muutokset eivät varsinaisesti olleet sosiaali- ja terveystaloudellisia, vaan johtuivat Alkon konserniin liittyvästä kritiikistä, jonka mukaan se oli ristiriidassa Euroopan Unionin kilpailusäädösten kanssa. (Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 34-35.)

Seuraava merkittävä askel alkoholipolitiikan liberalisaatiossa otettiin vuonna 2004, kun alkoholijuomien verotusta laskettiin keskimäärin 33 prosentilla (Terveystalouden ja hyvinvoinninlaitos 2012, 36). Valtiovarainministeriön valmistelevaa esitystä valmisteltiin paradoksaalisesti yhtä aikaa kansallisen alkoholipolitiikan periaatepäätöksen kanssa, jonka tavoitteena oli alkoholi- ja hyvinvointihaittojen ja riskikäytön vähentäminen sekä kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun.

Alkoholin veroalennus ajoitettiin maaliskuuhun 2004, jolloin alkoholin maahantuonti Euroopan unionin maissa oli vapautunut ja Virossa oli tulossa EU:n jäsen saman vuoden toukokuussa. Alkoholiverotusta koskeva päätöksenteko hoidettiin valtiovarainministeriön epävirallisessa työryhmässä suljetuin ovin ja erillään valtioneuvoston periaatepäätösprosessista. (Karlsson ym. 2013, 48-49.) Tässä nähtiin toteutuneen alkoholipolitiikan kaksijakoisuus, jossa talouspolitiikan kannalta haluttiin pitää alkoholista saadut verotuotot entisellä tasollaan, ja toisaalta sosiaali- ja terveystaloudellisen kannalta haluttiin ehkäistä alkoholiin liittyviä haittoja.

Yhteenvedona voisi todeta, että Suomessa 1990-luvulla harjoitettu alkoholipolitiikka on liberalisoitunut Euroopan Unioniin liittymisen seurauksena, kun taas vuoden 2004 veroalennukset voidaan perustella Viron liittymisenä Euroopan Unioniin. Alkoholimainontaa rajoittava laki, joka puolestaan astui voimaan vuonna 2015, oli liberalismille takapakki, mutta noudatti Suomen kansallisia alkoholipoliittisia tavoitteita alkoholihaittojen ennaltaehkäisyssä sekä eritoten lasten ja nuorten alkoholinkäytön hillitsemisessä (esim. Karlsson 2013, 49).

Uusin askel alkoholipolitiikassa otetaan jälleen huomattavasti liberaalimman alkoholipolitiikan suuntaan, kun Sipilän hallitus on toteuttamassa alkoholilain kokonaisuudistusta. Lakiuudistusta tarkastellaan yksityiskohtaisemmin tämän tutkielman tuloksissa.

3.2 Alkoholipoliittiset toimenpiteet ja niiden tavoitteet

Suomessa on viime vuosikymmenten aikana ollut voimakkaita vaatimuksia alkoholipoliittisten rajoitusten purkamisesta samaan aikaan, kun alkoholin kokonaiskulutus on jatkanut kasvamistaan muutamia notkahduksia lukuun ottamatta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 16-17). Alkoholipoliittisten ohjelmien mukaan mikään ei selitä niin hyvin alkoholihaittojen kasvua kuin alkoholin kokonaiskulutuksen nousu (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 18), joten millä perusteella alkoholipolitiikan vapauttamista on perusteltu ja kenen eduksi?

Huhtanen ja Raitasalo (2010, 234) määrittelevät alkoholipolitiikkamme ja siihen liittyvän tutkimuksen keskittyvän alkoholin hintaan ja saatavuuteen. Juomisen ulkoisen säätelyn tavoitteena on, ettei alkoholia olisi aina tarjolla juomisen aloittamiseen tai jatkamiseen. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi korkeissa hinnoissa, anniskelupaikkojen aukiolorajoituksissa sekä anniskelun rajoittamisena humaltuneille. Suomessa alkoholipolitiikkaa tehdään valtiojohtoisesti verotuksen, myynnin ja mainonnan rajoitusten sekä ehkäisevän päihdetyön keinoin. Alkoholipoliittisia toimenpiteitä perustellaan sillä, että alkoholinkäytöstä seuraa kuluttajille ja kanssaihmisille niin sosiaalisia, kansanterveydellisiä kuin yhteiskunnallisiakin haittoja ja kustannuksia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012, 49-50).

Vuonna 1995, kun uusi alkoholilaki oli astunut voimaan, päihde- ja raittiusasiain neuvottelukunnasta (PRNK) tehtiin keskeinen toimija alkoholipoliittiseen valmistelutyöhön. Neuvottelukunnan valmisteleva toimenpide-esitys *Onks' tietoo? Esitys kansallisen alkoholiohjelman toimeenpanemiseksi* (1995) kuitenkin epäonnistui sekä toteutuksen että rahoituksen osalta. Karlssonin ym. (2013, 48) mukaan epäonnistumista voidaan tulkita yhdeksi 1990-luvun kaoottisen alkoholihallinnon ja ehkäisevän päihdetyön ilmentymäksi.

Onks' tietoo? -ohjelman epäonnistumisesta huolimatta strategiset alkoholiohjelmat jäivät osaksi suomalaista alkoholipolitiikkaa. Kaksi vuotta sen jälkeen, kun *Onks' tietoo* oli luovutettu sosiaali- ja terveysministeriölle, sai PRNK tehtäväkseen päivittää ohjelman. Uuden *2000-luvun alkoholiohjelman* (2001) johtajatuksena oli, ettei alkoholiasioita pystytä hoitamaan yhtenä hallinnollisesti ratkaistavana ongelmana. Tämäkin ohjelma oli kuitenkin edeltäjänsä tavoin vain muodollinen esitys alkoholipoliittiseksi ohjelmaksi. Ensimmäinen valtioneuvoston hyväksymä alkoholiohjelma, joka oli myös osa silloista Vanhasen hallitusohjelmaa, tehtiin vuosille 2004–2007. Ohjelma tuki muun muassa paikallistason alkoholipolitiikan tutkimusta ja kehittämistä sekä pyrki vahvistamaan alueellista alkoholihaittojen ehkäisyä. (emt. 2013, 48-49.)

Kuten jo edellä on todettu, Suomessa alkoholinkäyttöä pyritään hillitsemään korkean verotuksen avulla, sillä alkoholin korkea hintataso on tutkijoiden mukaan tehokas keino vähentää alkoholinkulutusta ja alkoholihaittojen määrää (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2012, 18). Suomen alkoholiveropolitiikka on kuitenkin poukkoillut muita pohjoismaita enemmän, vaikka julkinen keskustelu alkoholiverosta on ollut vilkasta myös naapurimaissamme.

Vuonna 2004 roimasti laskenut alkoholivero nousi 10-15 prosentilla vain neljä vuotta lakimuutoksen jälkeen vuonna 2008, jolloin korotusta siivitti tutkijoiden (Karlsson ym. 2013, 51) mukaan suomalaisten tiukentunut asenneilmapiiri alkoholipolitiikkaa kohtaan. Seuraavat korotukset tehtiin vuosina 2009 ja 2012. Näiden muutosten jälkeen verotus on lievempää väkevien ja välituotteiden osalta, mutta tiukempaa oluiden ja viinin osalta, kun lukuja vertaa vuoden 2004 verotukseen.

Vuoden 2004 alkoholiveron laskemisen jälkeen kulutus ja haitat kääntyivät jälleen nousuun. Liberaali alkoholipolitiikka koki kolauksen, kun hallitus asetti alkoholipoliittisen ministerityöryhmän valmistelemaan toimenpiteitä lisääntyneiden alkoholihaittojen kääntämiseksi laskuun. Työryhmän valmistelun seurauksena alkoholijuomien myyntiaikoja ja mainostusta tiukennettiin ja alkoholin paljousalennus kiellettiin (emt., 52).

Mahdollisia syitä sääntelyn poukkoilulle niin verotuksen, mainonnan kuin saatavuudenkin osalta voi tämän tutkielman puitteissa vain arvailla. Syinä saattaa olla se, ettei alkoholipolitiikka ole johdonmukaista ja pysyvää yli hallituskausien, että verotus on enemmän sidoksissa talouspolitiikkaan kuin alkoholipolitiikkaan tai että poliitikot eivät ole niinkään kiinnostuneita alkoholipolitiikan yhteiskunnallisista seurauksista, kuin poliittisten päätösten vaikutuksesta puolueen tai poliitikon henkilökohtaiseen suosioon.

Seuraava luku tarkastelee, minkälaisia alkoholihaittoja Suomessa harjoitettu alkoholipolitiikka pyrkii hillitsemään.

3.3 Alkoholihaitat

Tutkijoiden mukaan alkoholipolitiikassa on kyse siitä, miten paljon alkoholiongelmia yhteiskunta milloinkin sietää. Mäkelä (1999, 63-86) kirjoittaa, että asian ydin on alkoholihaittojen yhteiskunnallisen luonteen muuttumisessa. Alkoholikysymys ei enää ole kytköksissä yhteiskunnan perusongelmiin, vaan alkoholihaitoista on tullut tekninen erityiskysymys ja alkoholipolitiikasta on tullut yhteiskuntapolitiikan erityinen lohko. Mäkelä vertaa alkoholia muihin markkinoilla oleviin tavaroihin, kuten ”kirjoihin tai säädyttömiin elokuviin”, joiden kuluttamista valtio ei enää säätele samalla tavalla kuin aiemmin.

Mäkelän (emt. 1999, 70-71) mukaan alkoholi voidaan määritellä ongelmaksi kolmesta näkökulmasta. Sitä voidaan lähestyä ensisijaisesti järjestys- ja turvallisuuskysymyksenä, tuottavuusongelmana tai kansanterveydellisenä ongelmana. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) raportissa (2012, 22) kerrotaan, että Suomessa on ollut tapana korostaa alkoholiongelmiemme olevan enemmän sosiaalisia ja tilannekohtaisia, mutta alkoholinkulutuksen kasvun seurauksena alkoholihaitat ovat kroonistuneet. Näin ollen alkoholiongelmat ovat siirtyneet ainakin tilastojen valossa enemmän kansanterveydellisiksi.

Tätä kehitystä havainnollistetaan THL:n raportissa alkoholikuolemien kautta, joissa alkoholisairaus- ja myrkytyskuolleisuus, eli ”krooniset” haitat johtavat kuolinsyytilastoja, kun taas ”akuuttien” haittojen, eli väkivaltaisten ja tapaturmaisten alkoholikuolemien osuus on laskenut. Raportissa tosin huomautetaan, että krooniset ja akuutit alkoholinkäytöstä aiheutuvat haitat eivät ole toisensa poissulkevia. THL:n raportissa alkoholihaitat on jaettu yksilö- ja väestötasolle siten, että yksilötasolla haitat ovat akuutteja ja/tai kroonisia terveyshaittoja, jotka voivat olla luonteeltaan terveydellisiä tai sosiaalisia. Väestötason ongelmia määritellään eritoten alkoholin kokonais- ja keskilukutuksen määrän mukaan. (emt., 27-30.)

Christoffer Tigerstedt ja Esa Österberg (2007, 330-332) näkevät asian eri tavalla ja kirjoittavat, että Suomessa yhteiskuntatieteilijöillä ja kriminologeilla on ollut tapana korostaa alkoholiongelmien sosiaalista luonnetta terveydellisiä haittoja enemmän ja he uskovat vaakakupin edelleen kallistuvan enemmän sosiaalisten ongelmien suuntaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin raportissa (2012, 20) kirjoitetaan keskeisimmistä alkoholihaitoista Suomessa. Listaus alkaa alkoholiehtoisista kuolemista, jotka voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu alkoholisairaudet ja tapaturmaiset alkoholimyrkytykset, toisessa ryhmässä ovat väkivaltaiset tai tapaturmaiset kuolemat, joissa alkoholi on ollut myötävaikuttajana, ja kolmannen ryhmän muodostaa kuolemantapaukset, joissa alkoholi esiintyy jossain muussa yhteydessä. Kuolemantapausten lisäksi keskeisiksi alkoholihaitoiksi kuvaillaan päihtyneenä säilöön otetut, rattijuopumukset, väkivalta, vanhempien alkoholinkäytön vaikutukset lapsiin ja perheisiin sekä alkoholin aiheuttamat haitat muille kuin juojalle itselleen, eli negatiiviset vaikutukset lähipiirille sekä taloudelliset kustannukset yhteiskunnalle.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittain julkaisema päihdetilastollinen vuosikirja (2016, 26-35) havainnollistaa alkoholiongelmia puolestaan tilastojen kautta: vuonna 2014 miehistä 21 prosenttia ja naisista 6 prosenttia joi ainakin kerran viikossa humalahakuisesti. Tämä siis tarkoittaa, että *joka viides* suomalainen mies joi itsensä humalaan *vähintään* kerran viikossa. Vuonna 2015 alkoholin käyttöön liittyviä kuolemia, jotka johtuivat alkoholisairauksista, alkoholimyrkytyksistä, päihtyneenä tapahtuneista tapaturmista tai väkivallasta, oli Suomessa 2214. Poliisin tietoon tulleita rattijuopumusrikoksia oli 17 638,

joista törkeiden rattijuopumusten osuus oli 7 816. Poliisin tiedossa olleita väkivaltarikoksia oli puolestaan 34 269, joista syylliseksi epäillyistä noin 50 prosenttia on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena. Poliisin säilöönottoja oli 59 336 vuonna 2015.

Alkoholihaitoista aiheutuneet kustannukset julkiselle sektorille olivat vuonna 2013 arviolta 887 – 1089 miljoonaa euroa. Neljännes (25%) kustannuksista syntyi sosiaalihuollon menoista, vajaa neljännes (24%) alkoholiehtoisen turvallisuuden ja järjestyksenvalvonnan kustannuksista ja niin ikään vajaa neljännes (23%) eläkkeistä ja sairauspäivärahoista. Lisäksi merkittäviä kustannuksia aiheutui oikeus- ja vankeusjärjestelmän käytöstä sekä terveydenhuollosta. Kaikista terveydenhuollon kustannuksia alkoholihaitat kattoivat 11 prosenttia (emt. 2016, 26-35).

Alkoholipoliittisissa julkaisuissa alkoholinkuluttajat eritellään kulutusmäärien mukaan. Haitallista alkoholinkulutusta edustaa suurkuluttajat, jotka on määriteltä Terveiden ja hyvinvoinnin raportissa (2012, 12) alkoholin kokonaiskulutuksen ja toisaalta kyselytutkimuksista selviävän alkoholinkulutuksen jakauman perusteella. Varovaisetkin arviot osoittavat, että Suomessa on noin 200 000 miestä, jotka juovat päivittäin runsaan puoli litraa viinaa tai vaihtoehtoisesti kaksi ja puoli pulloa viiniä. Naisia on vastaavasti noin 200 000, joiden keskimääräinen alkoholinkulutus on noin pullollinen viiniä päivittäin.

Tämän lisäksi raportissa todetaan alkoholinkäytön jakautuvan kuluttajien kesken hyvin epätasaisesti, sillä eniten juova kymmenes kuluttaa noin puolet kaikesta Suomessa käytetystä alkoholista. Raportista ei kuitenkaan käy selville, että viitataan suurkuluttajilla juuri tähän eniten juovaa kymmenykseen. Tämän lisäksi raportissa on maininta riskikuluttajista ja alkoholiongelmallisista, mutta käsitteitä ei määritellä eikä heidän alkoholinkulutustaan eritellä millään tavalla. Epäselväksi jää, onko tämä edellä mainittu suurkuluttajien ryhmä sama, kuin riskikuluttajien ja alkoholiongelmaisten ryhmä.

Olipa määritelmä mikä tahansa, niin nämä suurkuluttajat, riskikuluttajat ja alkoholiongelmaiset eivät kuitenkaan vaadi Suomen alkoholipolitiikan linjausten mukaan erityisiä toimenpiteitä. Alkoholiolot EU-Suomessa Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990–2005 -raportissa (2012, 62) kirjoitetaan, että alkoholiongelmien epätasaisesta jakautumisesta seuraa helposti johtopäätös, jonka mukaan alkoholipolitiikan tulisi painottua alkoholin

ongelmakäyttäjiin ja suurkuluttajiin, heidän tunnistamiseensa ja hoitamiseensa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kuitenkin torppaa tällaiset näkemykset vedoten siihen, että tällainen alkoholipolitiikka tavoittaisi vain osan haittojen kokonaismäärästä.

4 ALKOHOLIKULTTUURIN JA ALKOHOLIOLITIIKAN YHTEYS

Leena Warsell (2012, 88) kuvailee Suomea varsin ylistävästi alkoholitutkimuksen mallimaana. Väitettään hän perustelee sillä, että suomalainen alkoholitutkimus tunnetaan maailmalla erityisesti yhteiskunnallisesta lähestymistavastaan sen sijaan, että täällä keskityttäisiin alkoholismiin ja sen hoidon tutkimukseen. Osa suomalaisista tutkijoista on hylännyt jo 1950-luvulla lääketieteellisen yksilönäkökulman ja alkanut tarkastella alkoholikysymystä osana yhteiskuntaa ja sen toimintamekanismeja.

Myös Jussi Simpura (1983, 9) kuvailee suomalaisen alkoholitutkimuksen tunnusomaisena piirteenä juomisen tutkimista sosiaalisena ilmiönä ja eritoten ”juomistapahtumana” (*drinking occasion*) sen sijaan, että ihmisiä jaoteltaisiin erilisiin ongelmajoukkoihin tai alkoholisteihin. Tämä lähestymistapa on edelleen hallitseva niin alkoholi(kulttuuri)tutkimuksessa kuin alkoholipolitiikassakin. Tutkimuksen ja politiikan fokus näyttäisi siis olevan alkoholimäärissä, juomistavoissa ja juomiselle annetuissa sosiaalisissa ja yksilöllisissä merkityksissä. Ragnar Hauge (1990, 60-63) tiivistää norjalaisten kollegoidensa määrittelevän suomalaisen alkoholitutkimuksen erityispiirteinä monipuolisuuden, laadun ja kansainvälisyyden.

Monet suomalaiset tutkijat näkevät alkoholitutkimuksen laajassa tutkimuskentässä myös omat haasteensa. Esa Korpi ja Tarja Porkka-Heiskanen (1991, 125-126) viittaavat Klaus Weckrothiin, joka on todennut alkoholin aivotutkimusta käsittelevässä seminaarissa 13.3.1991, että sosiologin ja biologin käsitykset alkoholismin määritelmistä voivat olla niin etäällä toisistaan, että tuloksellinen tieteidenvälinen keskustelu on haasteellista. Antti Maunu (2013, 284) viittaa tähän samaan kirjoittaessaan yhteiskunnallisen alkoholikeskustelun haasteen olevan siinä, että eri osapuolet eivät keskustele samasta asiasta edes silloin, kun luulevat tekevänsä niin. Koska tämän tutkielman aiheena on eritoten alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan suhde, keskityn tarkastelemaan niiden välistä vuorovaikutusta ja sen problematiikkaa.

Politiikassa hyödynnetään usein näyttöön perustuvaa päätöksentekoa, jolla tarkoitetaan tehokkaimman ja tuloksellisimman toimintamallin etsimistä tutkimustietoa hyödyntäen (Salminen 2011, 10). Yksi esimerkiksi näyttöön perustuvasta päätöksenteosta on Cochrane

tutkijaverkosto, joka toimittaa katsauksia politiikan ja muiden toimijoiden tueksi. Katsauksia on toimitettu eritoten terveydenhuoltoon (<http://www.cochrane.org/>, viitattu 25.6.2017).

Myös Suomessa on kansainvälisen Cochrane verkoston osasto, joka toimii Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Asiakkuus ja vaikuttavuus -yksikössä. Cochrane-kirjastosta löytyi 25.5.2017 yhteensä 200 hakutulosta, kun hakuehtona oli systemaattinen kirjallisuuskatsaus hakusanalla alcohol. Näistä hakutuloksista kahdessa oli mukana suomalainen tutkija. Toinen artikkeli käsitteli ammattilaiskuskiensa estämistä ajaa päihtyneenä (Cashman ym. 2009) ja toinen artikkeli käsitteli työpaikkainterventioita, joiden avulla voidaan estää irtisanominen ja muut työhön liittyvät haasteet alkoholiongelmallisilta (Liira ym. 2016). Molemmat tutkimusartikkelit käsittelevät alkoholiongelmia politiikan hyödynnettäväksi, mutta etenkin työpaikan interventioita käsittelevä tutkimus sopii esimerkiksi alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan välisestä tutkimuksesta.

Tutkimuksen hyödyntäminen politiikassa ei kuitenkaan ole ongelmaton. Tomi Lintonen ja Jussi Simpura pohtivat näitä ongelmia nimenomaan alkoholitutkimuksen ja -politiikan näkökulmasta artikkelissaan *Miten tutkimus jättää jälkensä politiikkaan ja myöhempään tutkimukseen? Esimerkkinä ”Purppurakirjan” kansanterveydellinen näkökulma alkoholipolitiikkaan* (2017, 100-105). He viittaavat Vesa Vihriälään (2016, 23-24), joka on listannut tutkimustiedon hyödyntämisen kolme pääongelmaa. Ensimmäinen koskee ajan ristiriitaisuutta. Laadukas tutkimus vaatii aikaa, kun taas politiikassa nopeus on valttia. Toinen ongelma liittyy tutkimustiedon luotettavuuteen, joka on parhaimmillaankin vain epävarmaa tietoa, kun taas päätöksentekijät peräänkuuluttavat mahdollisimman suurta varmuutta ja selkeyttä. Kolmas ongelma liittyy päätöksentekijöiden ja politiikan intressitahojen tahtoon hyödyntää tutkimusta. Heillä saattaa olla voimakkaitakin näkemyksiä siitä, miten asioiden tulisi olla, jolloin tutkimustiedosta poimitaan omia intressejä tukevat palaset ja jätetään muu tutkimustieto syrjään. Lintonen ja Simpura (2017) kirjoittavat kolmen pääongelman näkyvän suomalaisessa alkoholipoliittisessa keskustelussa siten, että toinen ja kolmas ongelma korostuvat, kun taas ensimmäinen ongelma on vähemmän esillä kotimaisesta ja kansainvälisesti tasokkaasta alkoholitutkimuksesta johtuen.

Sen lisäksi, että päätöksentekijät hyödyntävät tutkimustietoa, myös tutkijoilla voi olla intressejä vaikuttaa tutkimuksensa avulla päätöksentekoon. Esimerkiksi Ragnar Hauge (1990,

60-63) kirjoittaa, että alkoholin myynnin ja anniskelun liberalisointi vuonna 1969 perustui todennäköisesti alkoholitutkimuksen vaikutukseen. Kuten Lintonen ja Simpura (2017) edellä kirjoittavat, poliitikot saattavan poimia tutkimuksesta käyttöönsä vain ne palaset, jotka tukevat heidän näkemyksiään, mutta sama pätee myös toisin päin. Tutkimusaiheet ja -metodit eivät synny tyhjiössä, vaan heijastelevat aina tutkijan omaa näkemystä tutkittavaan asiaan.

Monet alkoholikulttuurin tutkimukset kuvailevat alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan suhdetta (esim. Sulkunen 1998; Leimio-Reijonen 2002), mutta tutkimusta niiden välisestä vuorovaikutuksesta ei juurikaan ole. On huomion arvoista tutkia, miten alkoholikulttuurin tutkimuksessa esillä olevat teemat vaikuttavat alkoholipolitiikkaan ja toisaalta miten alkoholipoliittiset päätökset näkyvät alkoholikulttuurissamme. On myös tärkeää tuoda näkyväksi, mitkä teemat ovat alkoholipolitiikan ja alkoholikulttuurin parissa toimivien kiinnostuksen kohteena ja mitä aiheita mahdollisesti vältetään tai jätetään huomioimatta.

5 TUTKIMUSPROSESSI

5.1. Tutkimustehtävä

Tutkielmani käsittelee suomalaista alkoholikulttuuria 2010-luvulla ja sen yhteyttä alkoholipolitiikkaamme ja erityisesti valmisteilla olevaan alkoholilakiin. Tutkielmassa luodaan alkoholikulttuuria ja alkoholipolitiikkaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden avulla yleiskäsitys siitä, mitkä teemat ovat olleet suomalaisen alkoholikulttuurin keskiössä 2010-luvulla ja miten - jos mitenkään - nämä teemat näkyvät alkoholipolitiikassamme. Tutkielmani avulla pyrin selvittämään, miten alkoholikulttuurin tutkimus tukee tai mahdollisesti jopa ohjaa alkoholipoliittista päätöksentekoa ja miten toisaalta alkoholipolitiikka pyrkii muokkaamaan alkoholikulttuuria.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten tutkijat määrittelevät suomalaista alkoholikulttuuria 2010-luvulla ja miten nämä määritelmät näkyvät alkoholipolitiikassamme?
2. Millaista Suomen alkoholipolitiikka on 2010-luvulla voimassa olevien alkoholiohjelmien perusteella ja miten se vaikuttaa alkoholikulttuuriimme?

5.1 Tutkimusmenetelmät

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa alkoholikulttuuria käsittelevä aineisto on analysoitu systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla, jonka jälkeen tuloksia on verrattu alkoholipoliittiseen aineistoon metasyntheseä ja sisällönanalyysia hyödyntäen.

Olen muodostanut alkoholikulttuuria käsittelevästä aineistosta teemoja niiden sisällön perusteella. Teemat ovat syntyneet induktiivisesti ja aineistolähtöisesti sitä mukaa, kun aineistonluku on edennyt. Teemoituksen avulla pystyn vastaamaan tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia määritelmiä tutkijat ovat antaneet suomalaiselle alkoholikulttuurille ja mitkä aiheet ovat olleet tutkimusten keskiössä.

Vertailemalla alkoholikulttuurin määritelmiä alkoholipolitiikkaa käsittelevään aineistoon, voin muodostaa synteysin alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan välille. Etsin aineistoista yhtäläisyyksiä metasynteesiä hyödyntäen. Etsin vastauksia siihen, onko alkoholikulttuuria käsittelevän tutkimuksen ja alkoholipoliittisten ohjelmien välillä korrelaatiota, näkykö tutkijoiden alkoholikulttuurille antamat määritykset ja kiinnostuksen kohteet alkoholipoliittisessa päätöksenteossa ja miten toisaalta alkoholipolitiikka ohjaa tai pyrkii ohjaamaan alkoholikulttuuriamme tiettyyn suuntaan.

5.2 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus on suomenkielisenä käsitteenä vakiintumaton, tai vähintäänkin monitulkintainen, ja siitä on saatavilla suomenkielistä aineistoa rajallisesti. Kallion (2006, 18-19, 25) määritelmän mukaan review -tutkimus on synteettinen tutkimusmetodi, jonka avulla luodaan yleiskatsaus johonkin aihepiiriin ja tiivistetään käytössä olevasta aineistosta esiin olennainen, kun taas kirjallisuuskatsaus on hänen mielestään selkeämmin rajattu metodi, jossa on suppeampi aineisto. Salminen päinvastoin niputtaa kirjallisuuskatsauksen alle englanninkieliset termit review, literature review ja research literature review, ja määrittelee sen metodiksi ja tutkimustekniikaksi, jossa tutkitaan tehtyä tutkimusta (Salminen 2011, 4). Hart (1998, 13) määrittelee termin Literature review, jonka suora käännös on kirjallisuuskatsaus, seuraavasti:

The selection of available documents (both published and unpublished) on the topic, which contain information, ideas, data and evidence written from a particular standpoint to fulfil certain aims or express certain views on the nature of the topic and how it is to be investigated, and the effective evaluation of these documents in relation to the research being proposed.

Kirjallisuuskatsauksen määrittelyn haasteellisuudesta huolimatta voidaan sen kuitenkin todeta olevan ainakin tutkimusta jo tehdystä tutkimuksesta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 123; Salminen 2011, 1). Kallio vaiheistaa (2006, 22) review -tutkimuksen, jonka rinnastan nyt kirjallisuuskatsaukseksi, neljään vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on tutkimusongelman määrittely ja selventäminen, jota seuraa aihepiirin aiempien tutkimustulosten yhteenveto tutkimuksen nykytilan kartoittamiseksi. Kolmas vaihe on määritellä yhteyksiä, ristiriitoja, aukkoja ja epä johdonmukaisuuksia tutkimuskirjallisuudessa. Viimeisessä vaiheessa ehdotetaan seuraavia askeleita tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Tutkimusmetodina

kirjallisuuskatsaus voi olla luonteeltaan kartoittavaa, kuvailevaa tai selittävää (Hart 1998) ja se voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin: kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen ja meta-analyysiin (Salminen 2011, 6). Käytän tutkielmassani systemaattista kirjallisuuskatsausta ja kvalitatiivisen meta-analyysin orientaatioon sisältyvää metasynteesiä, joihin paneudun tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

5.2.1 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Salminen kirjoittaa (2011, 10) yhdeksi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteeksi näyttöön perustuvan päätöksenteon, jolla tarkoitetaan tiedon tuomista päätöksenteon tueksi ja sitä varten. Hänen mukaansa systemaattinen kirjallisuuskatsaus antaa hyvät edellytykset tarjota tietoa päätöksenteon tueksi, kun tiedon määrä kasvaa nopeasti. Tutkielmani pyrkii vastaamaan epäsuorasti tähän tarpeeseen osoittamalla alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan välisen yhteyden sekä tarkastelemalla siihen liittyviä erityispiirteitä ja haasteita.

Olen analysoinut alkoholikulttuuria käsittelevät tieteelliset artikkelit systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Metodissa tutkitaan tietyn aihepiirin olennaista sisältöä ja kartoitetaan aiheesta käytyä keskustelua. Sen avulla voidaan esittää tutkimusten tuloksia tiiviissä muodossa ja arvioida niiden johdonmukaisuutta. (Salminen 2011, 9.) Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan tutkia, että minkälaisia teemoja suomalaisen alkoholikulttuurin tutkimuksessa on painotettu vuoden 2010 jälkeen ja minkälaisia määritelmiä tutkijat ovat alkoholikulttuurille antaneet.

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus alkoholikulttuurista kokoaa yhteen aihetta käsittelevää tutkimusta ja nostaa esille tutkijoita kiinnostaneet kysymykset. Tällainen kokoava tutkimusote auttaa hahmottamaan alkoholikulttuuritutkimuksen nykytilaa, sen suuntaa sekä niitä teemoja, jotka eivät ole tutkimuksen keskiössä. Kun näitä tuloksia vertaa alkoholipoliittisista julkaisuista saatuihin tutkimustuloksiin, voidaan nähdä keskustelevatko nämä kaksi kokonaisuutta keskenään vai ovatko ne toisistaan irrallisia. Tämän yhteyden tutkiminen auttaa nostamaan esille usein ambivalentiksikin määriteltyä suomalaista alkoholikulttuuria ja päätöksentekoa sekä niiden välistä vuoropuhelua.

Clarkeburn ja Mustajoki (2007, 219-220) jakavat yhteiskunnallisen vaikuttavuuden, jota he nimittävät yhteiskunnalliseksi relevanssiksi, kolmeen osaan. Useimmiten termillä viitataan yrityksiin tai elinkeinoelämään kokonaisuudessaan. Tätä Clarkeburn ja Mustajoki perustelevat sillä, että yritysten menestys perustuu yhä useammin tutkimuksen avulla syntyneisiin innovaatioihin. Toinen suuri yhteiskunnallisen tutkimuksen käyttäjäryhmä on julkinen sektori, joka hyödyntää tutkimustietoa omien toimintaprosessiensa kehittämiseen ja tarpeellisen taustamateriaalin keräämiseen päätösten tueksi. Kolmas yhteiskunnallinen relevanssi perustuu yksittäisten kansalaisten hyvinvointiin, jonka Clarkeburn ja Mustajoki kirjoittavat olevan yritysten menestyksen ja julkisen sektorin toiminnan lopullinen tavoite. Tutkielmani yhteiskunnallinen relevanssi on Clarkeburnin ja Mustajoen jaotteluun viitaten julkisen sektorin hyödynnettävyydessä.

Fink (2010, 5-6) on jaotellut systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tueksi seitsemästä vaiheesta koostuvan listan, jota hyödynsin tutkielmani toteuttamisessa. Ensimmäisessä vaiheessa asetetaan tutkimuskysymys, jonka jälkeen valitaan kirjallisuus ja tietokannat, joista aineistoa etsitään. Kolmas vaihe on hakusanojen tai -termien määrittäminen. Hakutermien huolellinen valinta takaa sen, että hakutulosten avulla pystytään vastaamaan tutkimuskysymykseen.

Käytin kaikissa aineistohaun tietokannoissa hakusanaa alkoholikulttuuri, jonka lisäksi rajasin tulokset koskemaan vuodesta 2010 eteenpäin julkaistuja teoksia. Muita rajoituksia en aineistonhaussa tehnyt, jotta hakutulokset olisivat mahdollisimman kattavat. Neljännessä vaiheessa aineisto rajataan tiettyjen kriteerien mukaan (Fink 2010, 5). Poistin hakutulokset, jotka eivät olleet tieteellisiä tutkimusartikkeleita, kuten kirjat, kirja-arvostelut tai sanoma- ja aikakauslehtien julkaisut. Sen lisäksi poistin aineistosta kaksoiskappaleet, muut kuin suomen-, englannin- tai ruotsinkieliset artikkelit sekä ne artikkelit, jotka käsittelevät jonkin muun yksittäisen valtion kuin Suomen alkoholikulttuuria.

Viides vaihe on Finkin (2010, 5-6) jaottelun mukaisesti hakutulosten metodologinen seulonta, jonka tavoitteena on valikoida aineistoksi mahdollisimman laadukas materiaali. Aineistooni on valikoitunut edellä määritellyn rajauksen mukaisesti tietyt artikkelit, mutta niiden sisällön perusteella mitään artikkelia ei ole rajattu aineistosta pois. Rajausta on jätetty ikään kuin tutkimuksen kirjoittajan vastuulle; jos tutkimus löytyy tietokannasta hakusanalla

alkoholikulttuuri, eikä se rajaudu tutkimusaineiston ulkopuolelle edellä mainittujen reunaehtojen perusteella, niin olen ottanut sen osaksi aineistoa. Näin voin varmistua siitä, että aineisto kattaa mahdollisimman laajasti kaikki alkoholikulttuuria käsittelevät aineistot huolimatta siitä, miten laajasti tai ”laadukkaasti” aiheita käsitellään tutkimuksessa.

Kuudes vaihe on varsinainen kirjallisuuskatsauksen tekeminen, jossa olen kerännyt aineistosta kaikki ne kohdat, joissa kuvaillaan suomalaista alkoholikulttuuria. Tämän jälkeen olen muodostanut teemoja näiden määritelmien perusteella. Teemat ovat syntyneet induktiivisesti ja aineistolähtöisesti sitä mukaa, kun aineistonluku on edennyt. Osassa artikkeleista alkoholikulttuurin määritelmät ovat helposti saatavilla jo lauserakenteissa, kuten ”suomalainen alkoholikulttuuri on...”, mutta toisissa artikkeleissa määritelmät ovat ikään kuin piilossa tekstin sisällä, jolloin olen etsinyt niitä sisällönanalyysiä hyödyntäen. Tähän perehdyn yksityiskohtaisemmin alaluvussa 5.4.

Finkin (2010, 5-6) jaottelun mukaan kirjallisuuskatsauksen viimeinen vaihe on tulosten syntetisointi, joka tarkoittaa siis tulosten yhdistämistä, varsinaisen analyysin tekemistä. Olen teemoittanut alkoholikulttuurin määritelmät, joita vertaan myös alkoholipolitiikan aineistosta esiin nouseviin teemoihin.

5.2.2 Metasynteesi

Toinen käyttämäni tutkimusmetodi on kvalitatiiviseen meta-analyysiin sisältyvä orientaatio, metasynteesi. Se on systemaattista kirjallisuuskatsausta lähellä oleva hermeneuttinen metodi, jonka avulla pyritään ymmärtämään ja selittämään tutkittavaa aineistoa. Metasynteessissä luetaan aineistoa huolellisesti läpi nostaen siitä esiin avainmetaforia, fraaseja, ideoita tai käsitteitä. Näitä vertailemalla ja ryhmittelemällä voidaan tiivistää käsiteluokittelua ja löytää tutkimustuloksista tarvittavaa yhtenäisyyttä. Riittävän tiivistyksen jälkeen suoritetaan aineistolle vastavuoroinen käänös (reciprocal translation), jonka avulla yhtenäistetään tutkimustulokset. (Salminen 2011, 12-13.)

Metasynteessin avulla on tehty varsinainen tutkimustulosten analysointi, jossa olen siis vertaillut alkoholikulttuurin määritelmiä ja alkoholipolitiikan teemoja toisiinsa muodostaen niiden välille synteessin. Olen rakentanut synteesiä vastavuoroisen käänöksen avulla, jossa

siis yhtä tutkimusta verrataan toiseen ja etsitään yhteisiä piirteitä tutkimus kerrallaan. Koska olen jo ennen tätä muodostanut alkoholikulttuurin määritelmistä teemoja, niin sovellan metasynteesiä vertaamalla näitä teemoja alkoholipoliittiseen aineistoon, en siis varsinaisiin yksittäisiin tutkimuksiin. Alkoholikulttuurin teemoittamisessa on hyödynnetty metasynteettistä tutkimusotetta etenkin niiden artikkelien kohdalla, joissa alkoholikulttuurin määritelmät eivät ole olleet tekstistä helposti poimittavissa.

Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan määrittelyt ja teemoittaminen omina kokonaisuuksinaan on tärkeää tutkimuskysymyksen kannalta. Haluan analysoida tutkijoiden alkoholikulttuurille antamia määritelmiä ja alkoholipolitiikasta esiin nousevia teemoja myös itsenäisinä osina tutkielmaani, jotta voin havainnoida niistä mahdollisesti esille nousevat eroavaisuudet. Synteesin muodostaminen näiden kahden kokonaisuuden välille tehdään niiltä osin, kuin se luonnollisesti tapahtuu. On tutkielmani kannalta vähintään yhtä tärkeää analysoida sitä, mitä kohtia aineistoista ei pystytä syntetisoimaan keskenään, eli minkä teemojen kohdalla alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka eivät ole samoilla linjoilla.

5.3 Aineisto

Tutkimusaineistoni on kaksiosainen. Ensimmäinen osa koostuu yhdeksästätoista (19) alkoholikulttuuria käsittelevästä tieteellisestä artikkelista ja toinen osa koostuu viidestä (5) Valtioneuvoston sivuilta haetusta julkaisusta. Aineisto on kerätty suomalaisista tietokannoista, koska tutkielmani käsittelee nimenomaan suomalaista alkoholikulttuuria ja alkoholipolitiikkaa.

5.3.1 Alkoholikulttuuri

Etsin alkoholikulttuuria koskevaa aineistoa neljästä tietokantahausta saadakseni mahdollisimman laajan otannan kirjallisuuskatsaukseeni. Aineistohaut on rajattu koskemaan julkaisuja vuodesta 2010 eteenpäin. Esittelen alla käyttämäni tietokannat hakutuloksineen.

Arto on Kansalliskirjaston ylläpitämä kotimainen artikkeliviitetietokanta, minne mikä tahansa kirjasto, tiedekustantaja tai tieteellinen seura voi tallentaa oman artikkelinsa (<https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/palvelut/metatietovarantopalvelut/arto>, katsottu

23.2.2017). Artosta löytyi 15.2.2017 yhteensä neljäkymmentäkolme (43) osumaa hakusanalla alkoholikulttuuri. Kun hakutuloksista poisti aineistoon sopimattomat julkaisut, kertyi aineistoksi yksitoista (11) tieteellistä artikkelia.

Julkari on sosiaali- ja terveysministeriön avoin julkaisuarkisto. Sen kokoelmiin kuuluu Eläketurvakeskuksen, Kansanterveyslaitos KTL:n, Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimean, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin, Sosiaali- ja terveysministeriön, Säteilyturvakeskus STUK:n, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Työterveyslaitoksen julkaisut (<https://www.julkari.fi/>, katsottu 23.2.2017). Julkarista löytyi 15.2.2017 kolmekymmentäyhdeksän (39) julkaisua, joista rajautui pois kolmekymmentä (30) hakutulosta, sisältäen kaksi (2) päällekkäistä hakutulosta Arto-tietokantahaun kanssa. Julkarista löytyi näin ollen seitsemän (7) tutkielmani aineistoksi soveltuvaa artikkelia.

Helda on Helsingin yliopiston digitaalinen tutkimusjulkaisuarkisto, johon on koottu muun muassa tutkijoiden artikkeleita ja yliopiston laitosten tuottamaa tutkimusaineistoa (<https://helda.helsinki.fi/>, katsottu 23.2.2017). Heldasta löytyi seitsemän (7) osumaa alkoholikulttuurista, joista kuusi (6) osoittautui pro gradu -tutkielmiksi, joten vain yksi (1) hakutulos oli sopiva aineistoon.

Edellä mainittujen lisäksi etsin aineistoa Kelan tutkimusjulkaisujen tietokannasta (katsottu 23.2.2017), mutta en saanut osumia hakusanalla alkoholikulttuuri.

Alkoholikulttuuria käsittelevä aineisto koostuu seuraavista artikkeleista:

1. Haarni, Ilka & Hautamäki, Lotta (2010) Life Experience and Alcohol: 60-75-Year-Olds' Relationship to Alcohol in Theme Interviews. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 27:3, 241-258
2. Haikkola, Lotta (2013) Nuorten alkoholinkäytön etniset erot. Laadullinen tutkimuskatsaus maahanmuuttaja- taustaisten nuorten alkoholinkäyttötapoihin. *Yhteiskuntapolitiikka* 78:5, 554-561
3. Hellman, Matilda & Katainen, Anu (2016) Alkoholipoliittinen liberalismi nettiraivon aikakaudella. *Tapaus #viski*. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:4, 453-460

4. Hellman, Matilda (2012) Sidosryhmätyö alkoholipoliittisessa päätöksenteossa. Päämäärä- ja arvovationalisuus alkoholimainonnan rajoituksia selvittäneessä työryhmässä. Yhteiskuntapolitiikka 77:5, 535-547
5. Järvinen-Tassopoulos, Johanna & Raitasalo, Kirsimarja (2015) Ikärajoja ja rajojen kokeilua. Raha-automaattipelejä pelaavien 9.-luokkalaisten alkoholin, kannabiksen ja tupakkatuotteiden käyttö vuosina 1995-2011. Yhteiskuntapolitiikka 80:2, 160-172
6. Lehto, Anna-Sofia & Katainen, Anu & Maunu, Antti (2012) Riskinä toisten tahto? Laadullinen analyysi yhdeksäsluokkalaisten alkoholiin liittyvistä riskiymmärryksistä. Yhteiskuntapolitiikka 77:6, 656-669
7. Logren, Aija (2014) Muutosagenttiaseman rakentuminen. Työyhteisön jäsen alkoholikulttuurin muutoksen käynnistäjänä. Yhteiskuntapolitiikka 79:2, 173-184
8. Maunu, Antti (2013) Hauskuus ja tylsyys, turva ja vaara. Nuorten juomisen ja arjen ambivalenssit. Yhteiskuntapolitiikka 78:3, 272-286
9. Pirskanen, Henna & Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2016) Vanhemmat ristiaallokossa. Perhekulttuuri ja ambivalentti alkoholikasvatus. Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 138-149
10. Rolando, Sara & Katainen, Anu (2014) Images of alcoholism among adolescents in individualistic and collectivistic geographies. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 31:2, 189-205
11. Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Pirskanen, Henna & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2015) Luottamista ja harhauttamista. Vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskeva vuorovaikutus nuorten kuvaamana. Yhteiskuntapolitiikka 80:4, 365-376
12. Simonen, Jenni (2012a) Humala ja sukupuoli. Eri-ikäisten naisten ja miesten puhe humalasta ja juomisen kontrollista. Janus 20, 111-130
13. Simonen, Jenni (2012b) Miehet ja alkoholi. Ikä, koulutustausta ja juomisen maskuliinisuus. Yhteiskuntapolitiikka 77:4, 386-402
14. Simonen, Jenni (2011a) Hyväksyttyä, haluttua ja hävettyä. Juomisen naiskuvat ja sukupuolijärjestykset eri-ikäisten naisten kuvaamana. Yhteiskuntapolitiikka 76:5, 494-510

15. Simonen, Jenni (2011b) In Control and Out of Control. The Discourse on Intoxication Among Young Finnish Women in the 1980s and 2000s. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 28:2, 131-147
16. Simonen, Jenni & Törrönen, Jukka & Tigerstedt, Christoffer (2012) Juomisen feminiinisyydet eri-ikäisten suomalais- ja ruotsalaisnaisten kuvaamina. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:5, 510-524
17. Takala, Janne & Ilva, Minna (2012) Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 77:2, 176-185
18. Törrönen, Jukka & Simonen, Jenni (2014) Naistenlehdet symbolisen vallan käyttäjinä 1960-luvulta tähän päivään. Alkoholiaiheiset tekstit juomiseen liittyviä resursseja rakentamassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:4, 400-412
19. Vanhatalo, Jarno & Mäkelä, Pia & Vehtari, Aki (2010) Alkoholikuolleisuuden alueelliset erot Suomessa 2000-luvun alussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75:3, 265-273

5.3.2 Alkoholipolitiikka

Alkoholipolitiikkaa koskeva aineisto on kerätty Valtioneuvoston julkisesta tietokannasta Valtosta, sillä alkoholipolitiikan ohjaus ja kehittäminen kuuluvat Suomessa sosiaali- ja terveysministeriölle.

Ministeriön nettisivuilla (<http://stm.fi/alkoholipolitiikka>, katsottu 6.3.2017) alkoholipolitiikaksi määritellään ”*julkisen vallan toimet, joilla ehkäistään alkoholista aiheutuvia sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja*”. Nämä poliittiset toimet perustuvat Valtioneuvoston periaatepäätökseen alkoholipolitiikan linjauksista (sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2003:6) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmasta (2015). Lisäksi suomalaista alkoholipolitiikkaa ohjaa kulloinkin voimassa olevat hallitusohjelmat, joita on tehty 2010-luvulla kesäkuuhun 2017 mennessä kaksi. Alkoholipolitiikkaa käsittelevä aineisto koostuu neljästä edellä mainitusta julkaisusta, jonka lisäksi aineistoa täydentää sosiaali- ja terveysministeriön 16.3.2017 julkaisema lausuntoyhteenveto alkoholilain kokonaisuudistuksesta. Näiden viiden alkoholipoliittisen julkaisun käyttäminen antaa laajan ja ajantasaisen aineistokokonaisuuden suomalaisen alkoholipolitiikan tarkastelulle.

Alkoholipolitiikan aineistoon kuuluvat seuraavat julkaisut:

1. Alkoholilain kokonaisuudistus. Yhteenveto esitysluonnosta koskevista lausunnoista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö 2011, lausuntoyhteenveto 16.3.2017
2. Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
3. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen julkaisusarja 10/2015
4. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2015) Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:19
5. Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2003:6

5.4 Aineiston analyysi

Aloitin alkoholikulttuuria käsittelevän aineistoanalyysin muodostamalla siitä raaka-aineiston, johon poimin artikkeleista ne kohdat, joissa kuvailtiin suomalaista alkoholikulttuuria. Raaka-aineistosta muodostui vielä melko käsittelemätön kokonaisuus, sillä rajasin sen ulkopuolelle lähinnä tutkimusmetodeja ja -aineistoja kuvailevat tekstit sekä joiltain osin tutkijoiden aiempaan tutkimukseen viittaavat tekstit.

Artikkelit muodostivat niin heterogeenisen joukon, ettei siitä pystynyt muodostamaan teemoja millään laskennallisella jaottelulla, vaan jokainen artikkeli vaati pintaa syvemmän tarkastelun. Olen hyödyntänyt sisällönanalyysiä artikkeleiden tulkinnassa käymällä raaka-aineiston artikkelit yksi kerrallaan läpi ja etsimällä niistä alkoholikulttuuria kuvaavat kohdat.

Sisällönanalyysin perusteella artikkeleissa kuvaillaan suomalaista alkoholikulttuuria seuraavien teemojen mukaan:

1. Haarni, Ilkka & Hautamäki, Lotta (2010): *ikä (vanhuus), alkoholiongelmat, yksilöllinen tulkinta, juomatavat, liberalismi*

2. Haikkola, Lotta (2013): *etnisyys, yksilöllinen tulkinta, liberalismi, monikulttuurisuus, ikä (nuoret), kulttuuriset erot, alkoholihaitat*
3. Hellman, Matilda & Katainen, Anu (2016): *liberalismi, tasa-arvo, sukupuoli, alkoholipolitiikka, yksilöllinen tulkinta*
4. Hellman, Matilda (2012): *alkoholipolitiikka, yksilöllinen tulkinta, individualismi, alkoholiongelmat, liberalismi*
5. Järvinen-Tassopoulos, Johanna & Raitasalo, Kirsimarja (2015): *ikä (nuoret), alkoholiin liittyvät riskit, liberalismi, alkoholihaitat*
6. Lehto, Anna-Sofia & Katainen, Anu & Maunu, Antti (2012): *alkoholiin liittyvät riskit, ikä (nuoret), yksilöllinen tulkinta, liberalismi, ambivalenssit*
7. Logren, Aija (2014): *työyhteisö, individualismi, alkoholiongelmat*
8. Maunu, Antti (2013): *ikä (nuoret), ambivalenssit, liberalismi, yksilöllinen tulkinta*
9. Pirskanen, Henna & Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2016): *ikä (vanhemmat), alkoholiongelmat, yksilöllinen tulkinta, humala, alkoholikasvatus*
10. Rolando, Sara & Katainen, Anu (2014): *etnisyys, kansalliset erot, ambivalenssit, ikä (nuoruus), yksilöllinen tulkinta, individualismi, alkoholismi, haitallinen alkoholinkäyttö*
11. Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Pirskanen, Henna & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2015): *ikä (lapset ja aikuiset), ambivalenssit, alkoholiongelmat, individualismi, yksilöllinen tulkinta, juomiseen liittyvät riskit*
12. Simonen, Jenni (2012a): *tasa-arvo, sukupuoli, liberalismi, yksilöllinen tulkinta, ambivalenssit, humala*
13. Simonen, Jenni (2012b): *tasa-arvo, sukupuoli, liberalismi, ikä (miesten ikäryhmät), juomatavat (maskuliinisuus), yksilöllinen tulkinta*
14. Simonen, Jenni (2011a): *tasa-arvo, sukupuoli, liberalismi, ikä (ikäryhmät), yksilön tulkinta, ambivalenssit*
15. Simonen, Jenni (2011b): *tasa-arvo, sukupuoli, liberalismi, ikä (nuoret naiset), yksilöllinen tulkinta, juomisen kontrolli, humala*

16. Simonen, Jenni & Törrönen, Jukka & Tigerstedt, Christoffer (2012a): *ikä (sukupolvet), yksilöllinen tulkinta, individualismi, kansalliset erot, sukupuoli, tasa-arvo*
17. Takala, Janne & Ilva, Minna (2012): *alkoholiongelmat, ikä (nuoret ja aikuiset), yksilöllinen tulkinta, alkoholipolitiikka*
18. Törrönen, Jukka & Simonen, Jenni (2014): *sukupuoli, valta, tasa-arvo, individualismi*
19. Vanhatalo, Jarno & Mäkelä, Pia & Vehtari, Aki (2010): *alkoholikuolleisuus, alueellisuus, alkoholipolitiikka*

Aineistoartikkelit läpikäytyäni kävin metasynteesin avulla ne toistamiseen läpi. Kun esimerkiksi Logrenin (2014) artikkelissa kuvailtiin alkoholikulttuuria työyhteisön näkökulmasta, etsin metasynteesin avulla, että löytyykö samaa teemaa muista artikkeleista. Näin toimiessani varmistin, että alkoholikulttuuria kuvaileviksi päätason teemoiksi muodostuivat ne teemat, jotka todella toistuvat artikkeleissa useimmiten. Tällä tavoin pystyin muodostamaan käsityksen siitä, minkälaiset asiat ovat olleet 2010-luvulla alkoholitutkimuksen keskiössä ja millaisia määritelmiä alkoholikulttuurille on tutkijoiden toimesta annettu.

Aineistosta nousi esille kolme alkoholikulttuuria kuvailevaa pääteemaa, jotka toistuivat selvästi muita useammin. Nämä ovat ambivalenssit, alkoholiongelmat sekä liberalismi, jonka alle olen sovittanut myös individualismia ja yksilöllistä tulkintaa kuvaavat artikkelit. Näitä teemoja analysoidessani olen palannut raaka-aineistoon tarkastelemaan yksityiskohtaisempia määritelmiä alkoholikulttuurista teema kerrallaan.

Alkoholipolitiikkaa käsittelevästä aineistosta olen etsinyt hakusanoilla alkoholi ja päihde ne kohdat, joissa viitataan alkoholipoliittisiin päätöksiin tai linjauksiin. Analyysini perustuu näihin löydöksiin ja niiden vertaamiseen alkoholikulttuurista esiin nousseisiin teemoihin.

5.5 Tutkielman luotettavuus ja eettiset kysymykset

Olen pyrkinyt noudattamaan tutkielmani kaikissa vaiheissa tieteellistä toimintaa ohjaavia ideologismetodologisia normeja. Hirsjärvi ym. (2003, 23) viittaavat Robert Mertonin neljään imperatiiviin, jotka ovat toimineet tämänkin tutkielman ohjenuorana: universalismi, yhteisöllisyys, puolueettomuus ja järjestelmällisen epäilyn periaate. Universalismilla kirjoittajat viittaavat tieteellisen totuusarvon yleispäteviin kriteereihin, jotka eivät riipu tutkijan henkilökohtaisista ominaisuuksista. Yhteisöllisyydellä viitataan siihen, että tieteellisen tiedon tulee olla tiedeyhteisön yhteistä omaisuutta, puolueettomuus puolestaan siihen, että tiedon etsiminen ja esittäminen eivät perustu tutkijan omaan henkilökohtaiseen uraan tai tieteelliseen arvovaltaan. Järjestelmällisen epäilyn periaatteella tarkoitetaan sitä, että tutkimustulokset on alistettava tiedeyhteisön julkiseen ja kriittiseen tarkasteluun.

Tutkimuksen validiutta eli pätevyyttä arvioidaan sen perusteella, voidaanko käytettyjen tutkimusmetodien avulla vastata esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Reliaabeliuden eli toistettavuuden avulla puolestaan arvioidaan sitä, onko tutkimus toistettavissa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 216). Kuten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaarakin (2003, 217) kirjoittavat, on kvalitatiivista tutkimusta kuitenkin hankalaa arvioida aukottomasti kahden edellä mainitun käsitteen avulla. Sen sijaan luotettavuutta voidaan todentaa esimerkiksi kuvailemalla yksityiskohtaisesti kunkin tutkimusvaiheen eteneminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 217).

Olen eritellyt tarkasti aineiston keruuseen ja analysointiin liittyvät vaiheet sekä niiden valintaperusteet tutkielmani läpinäkyvyyden takaamiseksi. Aineistoni molemmat osat on kerätty julkisista tietokannoista ja ne ovat kaikkien saatavilla. Tutkimuseettisestä näkökulmasta aineisto ei siis aiheuta erityisiä haasteita tai salassapitovelvoitteita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 26).

Olen myös tehnyt asianmukaiset viittaukset ja lähdeluettelon muiden tutkijoiden ja kirjoittajien tuotoksista ja arvioinut niitä myös kriittisesti, jos olen katsonut sen tarpeelliseksi. Sen lisäksi olen arvioinut käyttämieni tutkimusmetodien hyöty- ja haittapuolia tutkielmani luotettavuuden näkökulmasta tutkielman pohdintaluvussa.

6 TULOKSET

6.1 Alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka 2010-luvulla

Aineistosta erottui kolme teemaa, jotka näyttäisivät määrittelevän alkoholikulttuurin tutkimusta 2010-luvulla. Nämä teemat ovat liberalismi, ambivalenssit ja yksilöiden määrittelemät alkoholiongelmien.

6.1.1 Liberalismi

Aineiston perusteella voimakkain 2010-luvun alkoholikulttuuria ja sen tutkimusta määrittelevä piirre on liberalismi ja yksilön korostaminen. Viisitoista artikkelia yhdeksästätoista käsittelee yksilöiden alkoholille antamia subjektiivisia merkityksiä.

Artikkelien tutkimuskysymykset koskevat:

- alkoholinkäyttöä henkilökohtaisena, subjektiivisena tai ambivalenttina kokemuksena
- alkoholikasvatusta tai alkoholiin liittyvää vuorovaikutusta perheissä
- nuorten kokemuksia vanhempien haitallisesta alkoholinkäytöstä
- humalapuheeseen, alkoholiasenteisiin tai alkoholinkäyttöön liittyvää sukupuoli-sidonnaista käyttäytymistä tai mielikuvia
- alkoholinkäytön feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta
- yksilön toimintamahdollisuuksia työyhteisönsä alkoholikulttuurin muuttajana
- alkoholismiin tai omaan alkoholinkäyttöön liittyviä mielikuvia tai asenteita
- juomiseen liittyviä riskejä tai riskiymmärrystä

Artikkelit käsittelevät siis alkoholinkäyttöä joko yksilön omaa toimijuutta korostavan kokijan ja tulkitsijan näkökulmasta tai yksilön subjektiivisiin näkemyksiin perustuvien haittojen ja riskien näkökulmasta. Maunu (2013, 273) perustelee yksilökeskeistä ja liberaalia

alkoholipolitiikkaa sillä, että on haluttu antaa kansalaisille oikeus omaan, yksilölliseen elämään, johon sisältyy myös alkoholinkäyttöä koskevat henkilökohtaiset valinnat. Alkoholikulttuurin tutkimus näyttäisi perustuvan samanlaiseen ideologiaan, jossa tutkimuksen keskiössä on yksilö vapauksineen ja vastuineen.

Jenni Simonen tutkii artikkeleissaan suomalaista alkoholikulttuuria ja siinä tapahtuneita muutoksia liberalisoitumisen ja sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta. Artikkeleissa kyseenalaistetaan perinteinen näkemys siitä, että alkoholinkäyttö ja humaltuminen olisivat miehisiä ominaisuuksia, joiden ulkopuolelle naiset jäävät tai joihin naisten alkoholinkäyttöä peilataan. Sen sijaan Simonen (2012a, 127) tarkastelee naisten alkoholinkäyttöä heidän omista lähtökohdistaan käsin ja heidän itsensä määrittelemänä:

Nuorten naisten kohdalla humalamyönteisyyden taustalla lienee ainakin osin ajatus tasavertaisuudesta, jossa ei olla perinteisiin naismalleihin sidottuja, vaan yksilöllisiä ja omista tarpeista ohjautuvia alkoholinkuluttajia, joille kuuluvat samat vapaudet kuin miehillekin (vrt. Julkunen 2010, 234).

Individualismin korostuminen näkyy myös siinä, miten Simonen tutkii alkoholikulttuuria sukupuolisidonnaisena ilmiönä, mutta määrittelee sukupuolen ennen kaikkea sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuna yksilöllisenä ominaisuutena biologisen sukupuolen sijaan (esim. Simonen 2012a; Simonen 2011a). Hän korostaa analyyseissään subjektiivisen tulkinnan olevan myös sosioekonomista asemaa tärkeämpi yksilöiden alkoholinkäyttöä määrittelevä tekijä (esim. Simonen 2012b, 400):

Valtaosa haastatelluista miehistä nimittäin tunnistaa ja hyväksyy monenlaiset alkoholinkäytön miesrepresentaatiot. Näin miesten alkoholipuheessa on erilaisia tapoja ymmärtää maskuliinisuutta ja sen erilaisia tunnusmerkkejä. Tämä kertoo miesten ja alkoholin suhteen erilaisista yhdistelmistä, jotka eivät noudata suoraviivaisia sukupolvi- tai luokkajakoja. Pikemminkin kyse on sukupuolen, sukupolven ja koulutuksen yhteenkietoutumisesta ja erilaisista tavoista ilmaista ja tuottaa maskuliinisuutta alkoholinkäytössä.

Simosen analyysit osoittavat myös, ettei individualismi heijastu alkoholikulttuuriimme pelkästään sukupuolten välisenä ilmiönä, vaan alkoholinkäyttö on liberalisoitunut ja monipuolistunut myös sosioekonomisten ryhmien sisällä. 2010-luvun alkoholikulttuuri määrittelee esimerkiksi nuoret aiempaa subjektiivisempina toimijoina pelkästään homogeeniseen viiteryhmään kuulumisen sijaan. Vaikka nuorten alkoholinkäyttöä käsittelevät

tutkimukset korostavat edelleen nuoruuteen liittyvää sosiaalista painetta suomalaisnuorten alkoholinkäytön selittäjänä, on myös individualistinen tulkinta saanut kasvavaa jalansijaa (Lehto ym. 2012, 665):

Tämän analyysin perusteella juomisen riskialttius liittyy nuorten mielikuvissa paljolti juojan oman tahdon toteutumiseen ja mahdollisuuteen tehdä juomistilanteissa itseä miellyttäviä valintoja. Toisin sanoen suomalaisnuorten mielikuvissa juomisen riskirajat eivät liity niinkään alkoholin kuin sosiaalisuuden määrään ja laatuun.

Yksilön korostaminen näkyy myös niissä aineiston artikkeleissa, joiden tutkimuskohteena on nuorten ja heidän vanhempiensa alkoholinkäyttö. Sen sijaan, että tutkijat olisivat olleet kiinnostuneita esimerkiksi nuorten juomiseen liittyvistä ryhmäkäyttäytymisestä tai tilastoista, jotka hallitsivat nuorisoon liittyvää alkoholitutkimusta vielä 1990-luvulla (Salasuo & Tigerstedt 2007, 17-18), on alkoholikulttuurin tutkimuksissa korostettu nuorta itsenäisenä toimijana. Salasuo ja Tigerstedt (2007, 25) perustelevat nuorten ja alkoholin välistä tutkimusta valottavassa artikkelikokoelmassa nuorisoon liittyvien kvalitatiivisten haastattelututkimusten etuna sitä, että niiden avulla voidaan syventää tietoa juomiskäyttäytymisen sosiaalisesta ja kulttuurisesta dynamiikasta. Heidän mielestään nuorten juomatapoja kuvaavat kvantitatiiviset analyysit ovat tärkeitä, mutta karkeita tapoja tutkia nuorten juomista. Sen sijaan tutkimalla nuorten itse ilmaisemia kokemuksia alkoholinkäytöstä saadaan tietoa sukupuolten, ikäryhmien ja erilaisten alakulttuurien juomisen motiiveista ja säätelystä sekä erilaisista juomistilanteista.

Rolandon ja Kataisen (2013) artikkelissa ei ole kyse nuorten omista kokemuksista, vaan heidän mielikuvistaan alkoholinkäyttöön liittyen, mutta yhtä kaikki kyseessä on jälleen individualismin ehdoilla toteutettu kvalitatiivinen haastattelututkimus. Artikkelin tutkimustulokset antavat mielenkiintoisia tuloksia siitä, miten suomalaisnuorten mielikuvissa alkoholismissa korostuu yksilön kompetenssi ja henkilökohtaiset ominaisuudet, kun taas Italiassa nuoret näkevät alkoholismiin vaikuttavan yhteisöllisen vastuun, normit ja perinteet sekä yksilön oman kontrollin ulottumattomissa olevat syyt. Sen lisäksi, että artikkeli nostaa esille individualismin vaikutuksen alkoholikulttuurissamme vallitseviin asenteisiin, se osoittaa myös suomalaisten juomatapojen eurooppalaistumiseen liittyvät haasteet. Suomessa sivistyneeseen, eurooppalaiseen alkoholikulttuuriin päästään julkisen keskustelun mukaan yleensä siten, että alkoholiin liittyvä valtiojohtoinen holhous loppuu (esim. Hellman &

Katainen 2016). Rolandon ja Kataisen analyysin perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että sivistynyt alkoholikulttuuri johtuu myös siitä, että sosiaaliset normit ja kollektiivinen vastuu toisista estävät alkoholiin liittyvät ylilyönnit. Individualistisessa yhteiskunnassa tällaista kollektiivista huolenpitoa ei ainakaan samassa mittakaavassa näyttäisi olevan.

Alkoholikulttuuria käsittelevissä artikkeleissa ei tunnu olevan merkityksellistä niinkään se, mihin viiteryhmään tutkittavat kuuluvat, vaan se, miten he tulkitsevat henkilökohtaista tai toisten alkoholinkäyttöä. Aija Logren (2014, 174) on tullut samaan johtopäätöksen kirjoittaessaan, että suomalainen alkoholitutkimus keskittyy yksilöihin myös silloin, kun alkoholikulttuuria tarkastellaan yhteisöllisellä tasolla. Jo artikkeleiden tutkimusasetelmat ovat sen kaltaisia, että vastausten voi olettaakin olevan yksilönvapautta korostavia. Jukka Törrösen (2000, 20) mukaan tämän tyypisissä tutkimuksissa on kyse haastateltavien maallikkoajattelusta, jossa alkoholiongelmia käsitellään heterogeenisesti ja arkaaisesti ilman samanlaista järjestelmällisyyttä, mitä asiantuntijapuheesta voidaan tunnistaa. Liberalismin korostuminen viittaa yksilöiden tekemiin tulkintoihin siitä, miten valtio on rajoittavalla alkoholipolitiikallaan aikaansaanut kansalaisten itsekontrollin puutteen tai miten ongelmallinen alkoholikäyttäytyminen johtuu suomalaisen kulttuurin tukahduttavista piirteistä, jotka ovat estäneet yksilöiden sisäisen autenttisen kasvun.

Vaikka aineiston perusteella näyttäisikin siltä, että asenteet alkoholinkäyttöön ovat liberalisoituneet, kyseessä voi olla eräänlainen kvalitatiivisten haastattelututkimusten luonteesta johtuva harha. Törröseen (emt. 2000) viitaten kyseessä saattaa ennemminkin olla eräänlainen vapaudenkaipuu ja päättäjiä vastaan nouseva kapinahenki, kuin varsinainen asiantuntemukseen perustuva näkemys siitä, miten suomalainen alkoholipolitiikka tai alkoholikulttuuri toimisivat parhaiten.

6.1.2 Subjektiiiset ja perinteiset ambivalenssit

Vaikka liberalismi kasvattaa suosiotaan kulttuurissamme, se ei yksioikoisesti tarkoita sitä, että myös alkoholikulttuurinen sallivuus ja emansipaatio saisivat samalaista kannatusta osakseen ainakaan kaikkien väestöryhmien keskuudessa. Hellman ja Katainen (2016) tutkivat alkoholipoliittista liberalismia niin sanotun viskikohun kautta. Tutkimusaineiston keskustelukommenteissa sukupuolet asetettiin vastakkain miesten edustaessa vapautta,

autonomiata ja yksilöllisyyttä, kun taas naisten nähtiin edustavan moralismia, sääntelyä ja byrokratiata. Tutkijat tulkitsevat viskikohun naisvihan viittaavan pinnalla olevaan populistiseen diskurssiin, jossa kyseenalaistetaan tasa-arvo ja naisten asema (2016, 459): ”Suomalaisten juomatapojen suurista muutoksista huolimatta alkoholi näyttäisi edelleen symboloivan miehisen vapauden valtakuntaa, johon kajoaminen herättää raivokasta vastarintaa.”. Vaikka argumentit liberaalimman alkoholikulttuurin ja -politiikan puolesta ovat ajan saatossa vahvistuneet kaikissa väestöryhmissä (esim. Mäkelä ym. 2010), näyttäisi alkoholirajoituksiin liittyvän sorron myytti olevan edelleen voimissaan. Raittiusliikkeen perintö, jossa ensin ylimystö ja myöhemmin myös naiset, pyrkivät hillitsemään eritoten talonpoikien kontrolloimatonta alkoholinkäyttöä, näyttäisi vaikuttavan edelleen yhteiskuntamme kollektiiviseen tajuntaan (Hellman & Katainen 2016, 458):

Viskikohun keskeisin narratiivi voidaan tiivistää autonomisen (mies)kansalaisen puolustukseksi. Sen keskeisin viesti oli, että yksilöllä on oikeus elää parhaaksi katsomiensa periaatteiden mukaan ilman moralistisia ja byrokraattisia pakotteita, joita alkoholipolitiikka keskustelussa edusti. Kohun laajuudesta ja näkyvyydestä huolimatta esitetyt intressit tuntuivat koskevan lopulta vain rajattua joukkoa, nimittäin alkoholipolitiikasta liberalistisesti ajattelevia sekä julkiseen valtaan kriittisesti suhtautuvia miehiä.

Tutkielma-aineistoni ambivalensseja käsittelevissä artikkeleissa Maunu (2013) tutkii nuoriin ja arkeen liittyviä ambivalensseja ja Simonen (2012a, 2012a) tutkii juomisen kontrolliin, häpeään ja hyväksyntään liittyviä ambivalensseja. Näissä tutkimuksissa ollaan liberalismin tutkimusperinnettä korostaen kiinnostuneita yksilöiden henkilökohtaisista tulkinnoista ja heidän alkoholiin liittämistä ambivalensseista. Perinteistä ambivalenssien tutkimusta edustaa puolestaan Rolandon ja Kataisen (2014) kansallisiin normeihin ja asenteisiin sidottu ambivalenssitutkimus, jossa verrataan alkoholikulttuurien kansallisia eroja, sekä Pirskasen ym. (2016) alkoholikasvatuksen ambivalensseihin ja nuorten juomiseen liittyvä tutkimus. Tyypillistä hyväksynnän ja paheksunnan ambivalenssia edustaa esimerkiksi edellisessä kappaleessa analysoitu Hellmanin ja Kataisen (2016, 457) viskikohua käsittelevä artikkeli, jossa puhutaan ”kukkahattutädeistä”, joilla viitataan tiukkapipoisiin moraalivartijanaisiin, jotka voivat edustaa sosioekonomisesti heterogeenistä joukkoa, mutta jotka ideologisesti muodostavat oman tiiviin ryhmänsä paheksumalla liberaalia alkoholipolitiikkaa ja löyhää moraalialia.

Mäkelä ym. (2010, 292) kirjoittavat ambivalenssien heikentyneen viime vuosikymmeninä lähinnä siksi, että alkoholin hyväksyttävyys on laajentunut koskemaan lähes kaikkia ikä- ja väestöryhmiä. Tutkielmani kuitenkin osoittaa, että ambivalenssit eivät ole hävinneet suomalaisesta alkoholikulttuurista, vaan ne ilmenevät perinteisten ambivalenssien lisäksi eri tavoilla kuin aiemmin. Maunu (2013, 273) kirjoittaa, ettei juomisen voida tulkita tulleen yksiselitteisesti hyväksyttäväksi, vaan ambivalenssit ovat vaihtaneet paikkaa sosiaalisesti kategorisista alkoholiasenteista juomiseen liittyviin henkilökohtaisiin ambivalensseihin. Vaikka Mäkelän ym. (emt. 35) viittaama sallivuus olisikin totta siltä osin, ettei minkään tietyn väestöryhmän juomista enää paheksuta tai hyväksytä yhtä yksioikoisesti kuin aiemmin, on ainakin yksilöiden henkilökohtaisissa asenteissa nähtävissä edelleen voimakkaita ambivalensseja. Pirskanen ym. (2016, 146) kirjoittavat seuraavasti:

Samalla analyysi paljastaa, että vanhempien alkoholikasvatus sisältää toistuvasti jännitteitä, ristiriitoja ja ambivalensseja. Nämä ilmenevät vaihtelevassa määrin analysoimillamme alkoholikasvatuksen osa-alueilla: vanhempien omassa esimerkissä juomisesta, alkoholikeskustelussa nuorten kanssa sekä asenteissa nuorten alkoholin maistamiseen ja humalajuomiseen. Tavoitteet ja ihanteet, joita kohti vanhemmat pyrkivät, eivät aina kohtaa moniulotteisen ja haastavan arjen käytäntöjen kanssa. Tästä syntyy ristiaallokkoa.

Sen sijaan, että ambivalenssit olisivat hävinneet, niin ne ovat edelleen keskeinen alkoholitutkimuksen teema 2010-luvulla. Näyttäisi ennemminkin siltä, että kuten alkoholikulttuuri yleisestikin, myös ambivalenssit ja niiden tutkiminen ovat levinneet perinteisten näkökulmien ulkopuolelle.

6.1.3 Suomen alkoholipolitiikka 2010-luvulla

Kuten tutkielman teoriaosuudessa on todettu, suomalaisen alkoholipolitiikan ensisijainen tavoite on alkoholihaittojen ehkäisy. Tavoitteeseen pyritään alkoholin saatavuutta ja mainontaa rajoittamalla, alkoholiverotuksella sekä ennaltaehkäisemällä haittojen syntymistä (esim. Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2012). Tarkastelen seuraavaksi näiden toimenpiteiden saamia painotuksia hallitusohjelmissa. Vertaan niitä myös alkoholiohjelmiin kirjattuihin toimenpiteisiin sekä analysoin, miten kaikkia alkoholi- ja hallitusohjelmiin kirjattuja asioita toteutetaan käytännössä. Alkoholilain kokonaisuudistuksen osalta tarkastelen

lakiuudistuksen lausuntokierroksella ilmaistuja mielipiteitä sekä sitä, miten lakiuudistus sopii edellä mainittuihin alkoholipolitiikan tavoitteisiin.

2010-luvulla on tehty kesäkuuhun 2017 mennessä kaksi hallitusohjelmaa. Pääministeri Jyrki Kataisen (kokoomus) hallitusohjelmaan kirjattiin vuonna 2011 kuuden puolueen muodostaman, poliittisilta arvoiltaan ja tavoitteiltaan kirjavan sateenkaarihallituksen yksityiskohtaiset tavoitteet. Kataisen hallitus hajosi vuonna 2014 hänen siirryttyään Euroopan Unionin komissioon, jolloin uudeksi pääministeriksi nousi puoluetoveri Alexander Stubb. Niin sanottujen minihallitusneuvottelujen lopputuloksena Kataisen hallitusohjelma ja näin ollen myös sen alkoholipoliittiset linjaukset pysyivät kuitenkin ennallaan.

Kataisen hallitusohjelmassa (2011) mainitaan mielenterveys- ja päihdepalvelut osana köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämistä, rikosentorjuntaa ja kriminaalipolitiikkaa, nuorille suunnattua ennaltaehkäisevää päihdetyötä sekä palvelujärjestelmän, työeläkejärjestelmän ja työterveyshuollon kehittämistä. Alkoholin ja tupakan verotuksesta on hallitusohjelmaan kirjattu 150 miljoonan euron tuotot. Päihdepolitiikka ja -palvelut -otsikon alle on kirjattu alkoholin osalta seuraavat asiat (2011, 61-62):

Tehostetaan toimia koko väestön sekä erityisesti lasten ja nuorten suojelemiseksi alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja rahapeliongelmien aiheuttamilta haitoilta.

Alkoholin käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäiseminen perustuu saatavuuden ja hinnan sääntelyyn sekä terveellisten elintapojen edistämiseen. Uudistetaan raittiustyölaki kunnissa tehtävän päihdetyön kehittämiseksi. Jatketaan valtakunnallista alkoholiohjelmaa, jonka keskeisiä toimenpiteitä ovat alueellisen koordinaation mallin vakiinnuttaminen, alkoholilain kokonaisuudistus ja alkoholiverotuksen tarkistaminen.

Alkoholimainontaa rajoitetaan kieltämällä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan mainonnan keinot ja sellaiset mainonnan keinot, joilla annetaan kuva alkoholin sosiaalista ja seksuaalista menestystä lisäävistä vaikutuksista. Tarkistetaan television ja radion sallittuja mainonta-aikoja. Alkoholimainontasäännösten valvontaa tehostetaan ja arvioidaan seuraamusten kehittämistarpeet.

Huolehditaan mielenterveys- ja päihdepalvelujen toimivuudesta. Tehostetaan varhaista puuttumista ja vaikuttavien keinojen käyttöä alkoholin liikakäytön estämiseksi. Keskeisenä tavoitteena on väestön työ- ja toimintakyvyn parantaminen

vähentämällä alkoholista aiheutuvaa kuolleisuutta, työkyvyttömyyttä, toimintakyvyn alentumista sekä muita inhimillisiä ja yhteiskunnallisia haittoja.

Varmistetaan raskaana olevien päihteitä käyttävien naisten ja vauvaperheiden hoito ja kuntoutus lainsäädännöllä. Vaativan ja tahdonvastaisen hoidon kehittäminen ja järjestäminen keskitetään erityisvastuualueille. Hyödynnetään järjestöjen tuottamia hoito- ja kuntoutuspalveluja.

Nykyinen vähittäismyyntimonopoli säilytetään alkoholilain mukaisena. Alko Oy:n omistajaohjaus säilytetään sosiaali- ja terveysministeriössä.

Pääministeri Juha Sipilän (keskusta) johdolla vuonna 2015 muodostettu kolmen hallituspuolueen ohjelma ei ole - toisin kuin Kataisen ja Stubbin kaudella - perinteinen hallitusohjelma, vaan niin sanottu hallituksen strategia, johon ei ole kirjattu juuri lainkaan konkreettisia tavoitteita. Sipilän hallitusohjelmasta löytyy mainintoja alkoholista tai päihteistä lähinnä talouden näkökulmasta. Hallitusohjelmaan (2015) on kirjattu, että verotuottoja lisätään mahdollisesti alkoholi- ja tupakka- ja makeisverotuksen lisäkiristyksellä sekä tarkistamalla alkoholiveroa, mikäli Viron verokorotukset antavat siihen mahdollisuuden. Myös indeksikorotukset tehdään hallitusohjelman linjauksen mukaan siten, että tupakkaa ja alkoholia ei oteta huomioon sosiaalietuuksien indeksikorotusta laskettaessa. Sipilän hallitusohjelman mukaan hallitus myös uudelleen arvioi kuntien tehtäviä ja velvoitteita siten, että julkisen talouden menot eivät lisäänty, ja tähän tehtävälistaan on listattu ensimmäisenä hallituksen käsittelyssä oleva lakiesitys ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä. Näiden talouspoliittisten linjausten lisäksi päihteet mainitaan terveys- ja sosiaalipoliittisina tavoitteina seuraavasti (2015, 21):

Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta: Edistetään kansanterveyttä, kansalaisten liikkumista, terveellisiä elämäntapoja ja ravintotottumuksia sekä vastuunottoa omasta elämästä. Tehostetaan päihdekuntoutuksen vaikuttavuutta.

Hallitusohjelmien lisäksi Suomen alkoholipolitiikkaa ohjaa ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma ja Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista. Toimintaohjelman (2015, 5) tavoitteena on edistää terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoa, varmistaa ehkäisevän päihdetyön edellytykset koko maassa sekä tukea erityisesti kuntien ja alueiden työn kehittämistä ja tehostamista. Myös Valtioneuvoston periaatepäätökseen (2003, 3) on listattu kolme tavoitetta haittojen vähentämiseksi: lasten ja perheiden hyvinvoinnille

aiheutuvien haittojen vähentäminen, riskikäytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen sekä kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun. Vaikka tavoitteet ovatkin löyhästi määritelty, voi politiikan suunnan nähdä. Painopiste on kuntien ja alueiden ehkäisevässä valistus- ja päihdetyössä, kun taas valtion rooli näyttäisi olevan lähinnä verotukseen ja alkoholin saatavuuden ja mainonnan säätelyyn keskittyvä.

Kataisen ja Stubbin hallituksen ja Sipilän hallitusten alkoholipoliittisia linjauksia ja tavoitteita on vaikea verrata toisiinsa hallitusohjelmia tutkimalla, sillä ohjelmat ovat tyyleiltään hyvin kaukana toisistaan. Sen sijaan konkreettiset toimenpiteet antavat viitteitä siitä, millaista politiikkaa on haluttu toteuttaa.

Kataisen hallituskaudella vuonna 2015 astui voimaan alkoholimainonnan lakiuudistus, jossa supistettiin alkoholin mainonta-aikoja ja kiellettiin ulkomainonta. Lakiuudistusta perusteltiin tutkimusnäyttöön perustuvalla tiedolla, jonka mukaan mainonta lisää lasten ja nuorten juomista. (<http://stm.fi/alkoholimainonta>, katsottu 18.6.2017.)

Sipilän hallitus on puolestaan toteuttamassa alkoholilain kokonaisuudistuksen, joka oli linjattu jo Kataisen ja Stubbin hallitusohjelmaan, mutta jota ei vielä heidän kaudellaan saatu vietyä eteenpäin. Alkoholilain kokonaisuudistuksen muutokset ovat alkoholijuomien vähittäismyyntin enimmäisvahvuuden nostaminen 4,7 prosentista 5,5 prosenttiin siten, että myös vaatimus juoman käymisteitse valmistamisesta poistetaan. Pienpanimot saavat jatkossa myydä käsityöläisolutta nykyisten tilaviinien ja sahdin lisäksi, ja kaupat ja Alko voivat palvella asiakkaitaan myymäläautoista. Alko voi lisäksi järjestää viinihuutokauppoja ja pidentää arkipäivien aukioloaikojaan tunnilla. Ravintoloiden anniskeluaikojen pidentämisprosessia helpotetaan ja anniskeluluvat myönnetään yhdellä luvalla, ravintoloiden vastuuhenkilöiden erityisistä pätevyysvaatimuksista ja 16-vuotiaiden anniskeluoikeuksien rajoituksista luovutaan, yhteiset anniskelualueet mahdollistetaan ja happy hour -tarjoukset sallitaan. Myös alkoholin valmistajien, tukkumyyjien ja ravintoloiden hinnastot saavat olla esillä esimerkiksi Internetissä. Lisäksi olutta ja viiniä saa valmistaa kotona, kunhan niiden valmistus ei tapahdu tislaamalla. (<http://stm.fi/alkoholilain-kokonaisuudistus>, katsottu 23.6.2017)

Lakiuudistusta perustellaan sosiaali- ja terveysministeriön sivuilla (<http://stm.fi/alkoholilain-kokonaisuudistus>, katsottu 25.6.2017) lain yksinkertaistamisella sekä turhien ja kankeiden normien purulla. Lain pohjaesityksessä on haettu tasapainoa alkoholihaittojen vähentämisen ja elinkeinotoiminnan välillä, mutta tosiasiallisesti sosiaali- ja terveystaloudellisia parannuksia uudistuksessa ei ole, kuten edellisessä kappaleessa listatuista lakiin tulevista muutoksista käy ilmi. Uudessa alkoholilaissa säilytetään Alkon monopoliasema ja nykyinen lupajärjestelmä, jotka on ilmeisesti tämän lakiuudistuksen puitteissa katsottu riittäviksi ja perustelluiksi toimenpiteiksi alkoholihaittojen ehkäisemiseksi.

Sipilän hallituksen uusliberalistiset tavoitteet sopivat erinomaisesti alkoholilain kokonaisuudistukseen. Lakiuudistus on yksi hallituksen kärkihankkeista niin sanotuissa norminpurkutalkoissa. Normien purkamisen tarkoituksena on poistaa turhaa sääntelyä sekä helpottaa yritysten toimintaa ja kansalaisten arkea (www.normipurku.fi, katsottu 25.6.2017). Hallitus on keskittynyt normien purun lisäksi talouden kasvuun ja suurien rakenneuudistuksien läpiviemiseen. Alkoholilakia ei näyttäisi olevan ajateltu sosiaali- ja terveystaloudellista lähtökohdista, vaan hallituksen edellä mainittuja tavoitteita silmällä pitäen.

Lakiuudistus on jälleen selkeä harppaus liberaalimpaan alkoholipolitiikkaan, jossa sosiaaliset ja terveydelliset arvot jäävät taloudellisten intressien alle. Tätä selittänee osittain se, että Suomessa on voimassa olevat lait ehkäisevästä päihdetyöstä (24.4.2015/523) sekä päihdehuollosta (17.1.1986/41), joiden painopiste on alkoholihaittojen torjumisessa. Kun alkoholilain on nykyisessä muodossaan tarkoitus ”*alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista aiheutuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja*” (alkoholilaki 8.12.1994/1143), niin sen uudistamista on liberaalien arvojen yhteiskunnassa ilmeisen helppo perustella kansalaisten holhouksesta luopumisella, henkilökohtaisen vastuun ja vapauden edistämällä ja yksilön toimintamahdollisuuksien lisäämisellä.

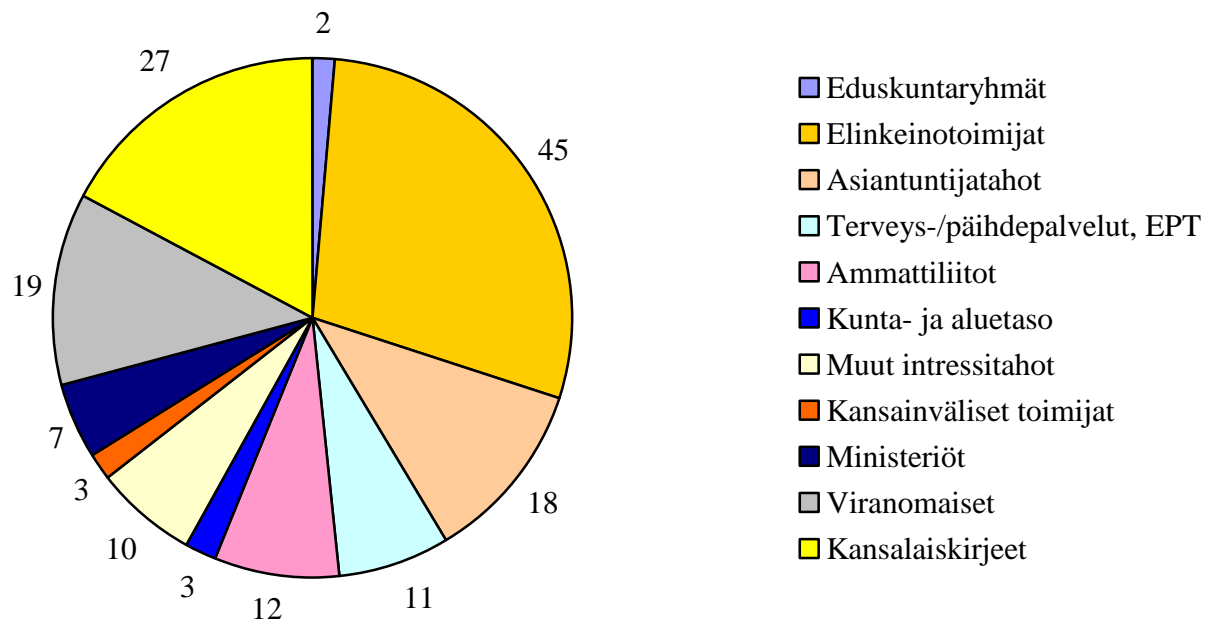
Jo Kataisen ja Stubbin hallitusohjelmaan kirjattu lakiuudistus saatiin vaiherikkaiden tapahtumien jälkeen vietyä Sipilän hallituksessa läpi kansanedustaja Simon Elon (Sininen tulevaisuus) sanoin ”kompromissin kompromissin kompromissina” (hallituspuolueiden edustajien tiedotustilaisuus 20.6.2017). Lakiuudistus näyttäisi jakavan kansanedustajien mielipiteitä, koska sen läpivieminen tuottaa näin paljon haasteita. Sipilän niukka hallitusenemmistö ja laista äänestäminen omantunnon kysymyksenä ei edelleenkään takaa,

että laki saataisiin eduskunnassa läpi. Lakiuudistus oli jo miltei eduskunnan äänestyksessä, kun pääministeri Sipilä vetosi hallituskumppaneihinsa, että lainkohta, jossa vähittäismyyntiin alkoholiprosenttia korotettaisiin, tulisi olla eduskunnan äänestyksessä omantunnon kysymys. Tämä ei käynyt silloiselle hallituskumppanille Perussuomalaisille, joten lakiesitys kaatui hallituspuolueiden neuvotteluiden jälkeen.

Keskustan perääntyminen lakiuudistuksesta tapahtui sen jälkeen, kun lausuntokierroksella ollut lakiesitys sai osakseen valtavaa kritiikkiä. Se, oliko kritiikki ainut syy Keskustan perääntymiseen, jääköön politiikantutkijoiden arvioitavaksi. Omantunnon mukaan äänestämisestä päästiin kuitenkin sopuun, kun vaiherikkaiden tapahtumien seurauksena Perussuomalaiset sai lähtöpassit hallituksesta, mutta kaksikymmentä puolueesta irtaantunutta edustajaa perusti oman Uusi vaihtoehto (nyk. Sininen tulevaisuus) -eduskuntaryhmänsä, joka hyväksyttiin ”jatkamaan” hallituksessa samalla hallitusohjelmalla ja salkkujaolla (<http://www.hs.fi/politiikka/art-2000005252113.html>, katsottu 25.6.2017).

Keskustan vaatimus äänestää laista omantunnon kysymyksenä liittyy ainakin osittain lakiesityksen saamaan kriittiseen palautteeseen alkoholilain kokonaisuudistuksen lausuntoyhteenvedossa (2017), jota kommentoineet tahot on eritelty kuviossa 1.

Kuvio 1. Lakiesitysluonnosta kommentoineet tahot toimijatyypeittäin, lukumäärä

(Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 5)

Eduskuntaryhmät: Kokoomuksen eduskuntaryhmä, Kristillinen eduskuntaryhmä

Ministeriöt: Oikeusministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeri, Maa- ja metsätalousministeri, Sisäministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriö, Valtiovarainministeriö, Valtioneuvoston kanslia

Muut viranomaiset: Valvira, Aluehallintovirasto, Ahvenanmaan valtionvirasto, Poliisihallitus, Tulli, Verohallinto: esikunta- ja oikeusyksikkö sekä harmaan talouden selvitysyksikkö, Kilpailu- ja kuluttajavirasto

Terveys- tai sosiaalipalveluiden ja päihde-haittojen ehkäisyn toimijat: Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri, Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiri, A-klinikkasäätiö, Sininauhaliitto, Sininauhasäätiö ja Sininauha Oy, Ensi- ja turvakotien liitto, Tukikohta ry, Tampereen A-Kilta, Suomen Päihderiippuvaiset, Ehkäisevän päihdetyön verkosto EPT, Raittiuden Ystävät, Suomen ASH

Ammattiliitot: SAK, Elintarviketyöläisten liitto, Palvelualojen ammattiliitto, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto, STTK, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukes, Lapsiasiainvaltuutettu, Tasa-arvovaltuutettu, Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Tietosuojavaltuutettu

Kunta- ja aluetaso: Kuntaliitto, Helsingin kaupunki, Ahvenanmaan maakunnan hallitus

Asiantuntijatahot: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Työterveyslaitos, Sosiaali- ja terveysalan kattojärjestö SOSTE, Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE, Päihdehuollon yhteistyöryhmä PÄIVYT, Ehkäisevä päihdetyö EHYT, Lääkäriseura Duodecim, Lastenneurologinen yhdistys, Suomen Sydänliitto, Syöpäyhdistys, Munuais- ja maksaliitto, Lastensuojelun keskusliitto, Suomen Mielenterveysseura, Kehitysvammaliitto, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE, Työturvallisuuskeskus, Liikenneturva, Pelastusalan keskusjärjestö SPEK

(Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 5-6)

Suurin yksittäinen lausuntoja antanut intressiryhmä on elinkeinotoimijat, toisena on yksittäiset kansalaiset ja kolmantena viranomaiset. Lausuntojen vahvin ambivalenssi näkyy sosiaali- ja terveystaloudellisten ja talouspoliittisten näkemysten ristiriitana. Alkoholilain liberalisointia perustellaan muun muassa kohtuujuojujen oikeuksilla ja sitä vastustetaan lapsen oikeuksiin vedoten (emt. 2017, 11, 15). Elinkeinoelämän edustajien suuri lausuntomäärä selittyy ehkä osittain sillä, että elinkeinotoimijoita on paljon, kun taas esimerkiksi päihdetyötä tekeviä järjestöjä ei ole tarkoituksenmukaistakaan olla kymmenittäin.

Koska analyysini käsittelee nimenomaan valtiojohtoisen alkoholipolitiikan suuntaa, tarkastelen yksityiskohtaisemmin ministeriöiden ja eduskuntaryhmien antamia lausuntoja. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan elinkeinopoliittisten tavoitteiden painoarvon lisääminen on hyvä tavoite muiden tavoitteiden rinnalla, kun taas opetus- ja kulttuuriministeriö totesi, ettei uudistuksessa tule lähteä alkoholin saatavuuden lisäämisestä, jos tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvointi. Oikeusministeriö katsoi, että uudistuksen pääasiallinen tavoite alkoholihaittojen vähentämisestä ei näytä toteutuvan ehdotetun sääntelyn purkamisen avulla. Valtiovarainministeriön lausunnon mukaan esitetyt muutokset keventävät sääntelyä, mutta

niiden toteutumisen jälkeenkin Suomi noudattaisi edelleen Maailman terveysjärjestön, OECD:n ja tiedeyhteisön suosittelemia keinoja alkoholihaittojen vähentämiseksi. Sisäministeriön poliisiosasto totesi, että normien purkamisesta aiheutuvat alkoholihaitat kasvavat ja näin ollen lisäävät poliisin tehtäviä siinä määrin, ettei poliisi selviä niistä ilman lisäresursointia. (emt. 2017, 43.)

6.2 Normit vähenevät, alkoholiongelmat eivät

Olen edellisissä luvuissa analysoinut ensin alkoholikulttuurin tutkimusta 2010-luvulla ja sen jälkeen viime vuosien alkoholipolitiikkaa eritoten hallitusohjelmien ja alkoholilain kokonaisuudistuksen osalta. Tässä luvussa analysoin alkoholikulttuuritutkimuksen ja alkoholipolitiikan yhtäläisyyksiä ja eroja sekä eritoten sitä, miten ne vaikuttavat toisiinsa.

Liberalismi näyttäisi olevan viime vuosien hallitseva teema niin alkoholikulttuurin kuin alkoholipolitiikankin piirissä. Siinä missä alkoholikulttuurinen liberalismi voidaan Hellmaniin ja Kataiseen (2016, 454) viitaten määritellä ”*sivilisaatioprosessina, jossa alkoholi vapautuu symbolisesta ja moraalisesta painolastista*”, on alkoholipoliittisessa liberalismissa kyse uusliberalismista, jossa pyritään normien vähentämiseen, poliittisen toiminnan korvaamiseen markkinaohjauksella ja hyvinvointivaltion purkamiseen yksilön vastuuta korostamalla.

Individualismin korostaminen liberaalissa yhteiskunnassa johtaa perinteisen sosiaalipoliittisen kysymyksen äärelle: minkälaisen roolin valtio voi ottaa kansalaisten ohjauksessa? Sipilän hallituksen norminpurkutalkoissa vapautetaan alkoholin saatavuutta, vaikka sen pitäisi olla suomalaisen alkoholipolitiikan linjausten mukaan tehokkain tapa hillitä alkoholinkulutusta. Vaikka alkoholipolitiikan rajoja poistetaan ja alkoholin kokonaiskulutus kasvaa, niin alkoholihaittojen ehkäisyyn liittyvät poliittiset toimenpiteet pysyvät ennallaan. Perustelut alkoholipolitiikalle näyttäisi löytyvän alkoholikulttuurista, jossa haikaillaan eurooppalaisiin juomistottumuksiin ja yksilöiden vapauteen. Liberalismin arvojen mukainen yksilön vapaus näyttäisi olevan itseisarvo, jota ei sovi rajoittaa, vaikka sen seurauksena yksilölliset ja yhteiskunnalliset alkoholihaitat kasvaisivat.

Alkoholipoliittisia normeja puretaan uusliberalististen politiikkatoimien myötä ja alkoholikulttuurin sosiaalinen normisto purkautuu alkoholinkäytön vapautuessa sosiaalisen

paheksunnan taakasta. Sekä alkoholipolitiikkaan että alkoholikulttuuriin liittyy normeja, joista eroon pääsemisen olisi varsin tervetullutta, kuten nykyiseen alkoholilakiin kirjatusta turhasta anniskelusäädöksistä tai alkoholikulttuurimme humalaa ihannoivasta alkoholinkäytöstä. Alkoholiin liittyvien normien purkautuessa ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että muutosten jalkoihin näyttäisi jäävän ne ihmiset, jotka eivät osaa tai kykene selviämään ilman yhteiskunnan tukea.

Jos alkoholipolitiikkaa tehdään ensisijaisesti talouspoliittisten intressien näkökulmasta ja alkoholin myyntiä ja mainontaa vähitellen vapautetaan elinkeinoelämän tieltä, olisi tämän kehityksen vastapainoksi toivottavaa tehostaa päihdepalveluita ja alkoholihaittojen ennaltaehkäisyä. Muutoin ne taloudelliset hyödyt, joita alkoholilainsäädännön uudistuksilla mahdollisesti saadaan, kostaantuvat monikertaisesti kasvavissa sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksissa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Internet-sivuilla (<https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/usein-kysytyt-kysymykset/politiikka#alkoholihaitat>, katsottu 25.6.2017) kerrotaan, miten eniten juova kymmenys juo puolet kaikesta Suomessa kulutetusta alkoholista, mutta pelkästään tähän ongelmakäyttäjien ryhmään keskittyminen ei olisi alkoholipoliittisesti kannattavaa, sillä hoito on haittojen ehkäisyä ja ”haittakehityksen” katkaisua kalliimpaa. Tämän logiikan voi paradoksaalisesti tulkita perustuvan liberaaliin ihmiskäsitykseen, jossa yksilö on itse vastuussa omasta juomisestaan ja pystyy halutessaan katkaisemaan haitallisen juomisensa ilman hoitoakin, mutta alkoholipolitiikkaa pitäisi kuitenkin toteuttaa liberalismien aatteen vastaisesti koko kansan juomista rajoittamalla. Näin toimimalla alkoholiongelmissa kärsivät eivät saa apua ja ”normaalijuojia” rajoitetaan kokonaiskulutuksen vähentämiseen vedoten.

Kuten olen tutkielmani teorialuvussa kirjoittanut, alkoholismia ei tunnisteta vakavaksi ja hoitoa vaativaksi sairaudeksi, joka haluttaisiin alkoholipolitiikan keinoin ratkaista. Kysymys kuitenkin kuuluu, että voiko rattijuoppoudet, alkoholikuolemat, väkivalta ja muut vakavat alkoholiongelmat olla tavallisia suomalaiseseen juomiskulttuuriin kuuluvia piirteitä tai satunnaisesta humalaisesta alkoholinkäytöstä aiheutuneita ylilyöntejä? Vaikka humalahakuisuus on yhteiskunnassamme laajasti hyväksyttyä, edellä mainittuihin ongelmiin suhtaudutaan paheksuvasti. Olisi kiinnostavaa nähdä arvioita siitä, miten paljon edellä

mainitut alkoholihaitat vähenisivät, jos eniten juovaan kymmenykseen kuuluvat alkoholistit ja muut alkoholin ongelmakäyttäjät raitistuisivat ja suurkuluttajat alkaisivat käyttää alkoholia kohtuudella. Alkoholin kokonaiskulutus ainakin vähenisi huomattavasti, kun puolet kaikesta alkoholista kuluttava ryhmä vähentäisi huomattavasti kulutustaan.

2010-luvun alkoholikulttuuritutkimuksesta ei voi aineiston puitteissa löytää yhtä punaista lankaa, joka määritteli alkoholiongelmien tutkimuksen keskeisen linjan. Artikkelit käsittelevät alkoholinkäyttöön liittyviä vaaroja, riskejä ja häpeää suhteessa juomisen haastukseen ja hyväksymiseen, alkoholismiin liittyviä mielikuvia ja alkoholiongelmiin puuttumista, alkoholikuolleisuutta, kontrollin menettämistä ja humaltumista sekä vanhempien roolia nuorten alkoholikasvatuksessa tai heidän haitallisen alkoholinkäyttönsä vaikutuksia lapsiin.

Vaihtelevista tutkimuskysymyksistä huolimatta aineistosta löytyy myös yhtäläisyyksiä. Alkoholiongelmia tarkastellaan individualistisina tulkintoina, joiden lähtökohtana on ajatus siitä, että alkoholinkäyttö on ongelmallista lähinnä silloin kun yksilö sen niin tulkitsee. Tutkimuksissa ikään kuin kysytään, että onko alkoholi yksilön mielestä hyvä vai paha asia ja hänen tulkintaansa voidaan pitää validina alkoholiongelmien kuvaajana vastauksen sisällöstä tai haastateltavan asiantuntijuudesta riippumatta.

Alkoholikulttuuritutkimuksessa ei siis olla oltu viime vuosina kiinnostuneita niiden ihmisten tutkimisesta, joille alkoholinkäyttö aiheuttaa ongelmia, ja tämä näyttäisi heijastuvan myös alkoholipolitiikkaan. Kohtuullisesti ja ongelmitta alkoholia käyttävien tutkimisesta saadaan toki paljon kiinnostavaa tietoa suomalaisten alkoholinkäytöstä, mutta pyrittäessä ratkaisemaan alkoholihaittoja niiden tuoma lisäarvo jää vähäiseksi. Alkoholikulttuurin subjektiivisia näkemyksiä korostava tutkimus esimerkiksi juomiseen liittyvistä riskeistä (esim. Lehto ym. 2012) auttavat ymmärtämään ”tavallista” alkoholinkäyttöä, mutta poliittisesti niillä ei ole merkitystä.

Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan yhtymäkohdat näyttäisivät liittyvän alkoholiongelmien sijaan yhteiskunnassa muutenkin esillä oleviin ajankohtaisiin teemoihin. Tasa-arvo niin sukupuolten kuin etnisten ryhmienkin välillä ja sisällä, sekä yksilöiden oikeus päättää omasta elämästään, on kiinnostanut alkoholikulttuurin tutkijoita (esim. Haikkola

2013; Lehto ym.; 2012 Simonen 2011a). Myös alkoholipolitiikassa on havaittavissa poisliukumista yksilöä rajoittavasta sääntelystä, kuten alkoholilain kokonaisuudistus osoittaa. Tästä voisi päätellä, että alkoholikulttuuriin vaikuttaa yhteiskunnallisesti pinnalla olevat teemat, jotka sitten alkoholikulttuuritutkimusten kautta vaikuttavat myös alkoholipolitiikkaan.

Alkoholikulttuurin vaikutusta alkoholipolitiikkaan selittää myös se, että Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen tutkijat ovat kirjoittaneet suuren osan suomalaisen alkoholikulttuurin tutkimuksesta, joka tämänkin tutkielman aineistona on. Sen lisäksi THL:n tutkijat ovat vahvasti mukana alkoholiohjelmien sosiaali- ja terveysministeriön valmistelutyössä (esim. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma, 2015), kun alkoholipoliittisia ohjelmia laaditaan alkoholipolitiikan suuntaviivoiksi.

Poliitikot eivät ole kaikkien alojen taitajia, joten tutkijoilla on alansa asiantuntijoina ihan perustellusti melko suuri vaikutusvalta vaikuttaa lakien ja harjoitetun alkoholipolitiikan linjauksiin. Tätä vaikutusvaltaa toki rajoittaa se, jos poliitikot päättävät olla hyödyntämättä käytössä olevaa tutkimustietoa, kuten esimerkiksi alkoholilain kokonaisuudistuksen osalta näyttää käyneen. Tässä mielessä alkoholipolitiikalla ja kansanedustajilla on alkoholikulttuuritutkimukseen nähden enemmän ainakin välitöntä valtaa vaikuttaa siihen, mitkä painotukset ovat alkoholiasioiden keskiössä Suomessa.

7 YHTEENVETO

Tutkielmani tarkoituksena on ollut selvittää alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan välistä suhdetta ja niiden keskeisiä teemoja 2010-luvulla. Tutkimustulokseni osoittavat, että alkoholikulttuurin tutkimus kuvastaa suomalaisten sosiaalista ja yksilöllistä suhdetta alkoholiin, todentaa alkoholipoliittisten päätösten vaikuttavuutta ja siitä syntyneitä vastareaktioita yhteiskunnassa sekä pyrkii myös vastavuoroisesti tutkimuksellaan vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Alkoholipolitiikka on puolestaan pyrkinyt muokkaamaan lakien ja normien avulla alkoholikulttuuria yhteiskunnallisesti haitattomampaan suuntaan tutkimustietoa ja asiantuntijoita hyödyntäen sekä välillä nämä ohittaen.

Tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen viitaten näyttäisi siltä, että suomalaisen viinapään myynti on edelleen vahvana alkoholikulttuurissamme, mutta se on saanut rinnalleen monia muitakin suomalaisten juomatapojen ilmentymiä. Samanlainen kehitys on havaittavissa ambivalenssien osalta. Sen sijaan, että ambivalenssit vähenisivät tai edes haalistuisivat, niin niitä näyttää olevan aiempaa enemmän. Suomalainen alkoholikulttuuri näyttäisi määrittyvän 2010-luvulla monenkirjavaksi – tulkintoja näyttäisi kärjistetysti olevan yhtä monta kuin meitä suomalaisiakin. Samaan aikaan alkoholipolitiikka näyttäisi jatkavan liberaalia kehitystään. Alkoholipolitiikan keskiössä ei ole 2010-luvulla alkoholihaittojen ehkäisy, vaikka se on määritelty alkoholipolitiikan ykköstavoitteeksi Suomessa. Sen sijaan alkoholilakeja ja -normeja vapautetaan talouspolitiikkaan vedoten, vaikka kasvavat alkoholihaitat olisivat uudistusten myötä kiistattomia. Nämä alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan kehityssuunnat näyttäisivät vievän Suomea kohti marginaalisempaa sosiaalipolitiikkaa, jossa yksilö on vapaa ja vastuullinen ja valtio toimii vain taustalla.

Vuoteen 2017 tultaessa suomalainen alkoholikulttuuri ja alkoholipolitiikka näyttäisivät olevan siis yksilön vapautta ja vastuuta korostavia ja yhteiskunnallisia ongelmia vähätteleviä tai vähintäänkin vältteleviä. Alkoholikulttuurin tutkimuksessa on ollut kiinnostuksen kohteena yksilöt ja heidän alkoholinkäytölle antamat subjektiiviset merkitykset. Ambivalenssien kirjo on laajentunut väestö- ja ikäryhmistä myös ideologisiin leireihin ja yksilöiden subjektiivisiin tulkintoihin. Alkoholipolitiikkaa ohjaa voimassa olevien lakien ja poliittisten ohjelmien lisäksi kulloinkin valtaapitävät hallituspuolueet, joilla on jo lähtökohtaisesti tietynlainen ideologia toimivasta yhteiskunnasta ja siitä, millaisilla toimilla sitä tulee tavoitella. 2010-

luvun pääministeripuolueet, Kokoomus ja Keskusta, edustavat alkoholipoliittisesti liberaaleja puolueita etenkin niiden talouspoliittisen näkemysten osalta.

Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan yhteys näyttäytyy ainakin samankaltaisten aiheiden osalta – molemmat keskittyvät liberaaleihin arvoihin ja yksilön oikeuksiin, eikä alkoholiongelmat nouse esille kuin sivulauseissa tai sisällöltään mitään sanomattomina korulauseina. Vaikka alkoholikulttuurin tutkimustulokset antavat viitteitä terveempään ja vastuullisempaan alkoholinkäyttöön siirtymisestä, niin samaan aikaan alkoholin kokonaiskulutus on kasvanut eikä esimerkiksi humalahakuisuus ole vähentynyt yhteiskunnassamme lainkaan. Alkoholipolitiikassa alkoholirajoitusten vapautusta ei ole perusteltu alkoholikulttuurin muuttumiseen viitaten, vaan varsinkin tällä hetkellä alkoholipolitiikka näyttäisi etenevän ennen kaikkea elinkeinotoimijoiden ja talouspolitiikan ehdoilla.

Rajoittava alkoholipolitiikka aiheuttaa vastareaktioita ja toiveita liberaalimpien alkoholilakien puolesta. Koska alkoholikeskustelun keskiössä ei ole alkoholiongelmaiset, vaan alkoholipolitiikan tavoitteena on jokaisen kansalaisen alkoholinkulutuksen vähentäminen, on alkoholikulttuurin tutkimuksesta kumpuavat vastareaktiot ja individualismin korostuminen ymmärrettävää.

Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan välillä näyttäisi olevan eräänlainen symbioosi, josta on vaikea erottaa kumpi vaikuttaa kumpaan. Ehkä tärkeämpää onkin tiedostaa, että kumpikaan ei ainakaan yksin anna riittävää kuvaa siitä, millaista suomalaisten alkoholinkäyttö on tai millaista sen tulisi olla.

8 POHDINTA

Olen tarkastellut tutkielmassani suomalaisen alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan vaikutusta toisiinsa etsimällä niiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Olen pohtinut kriittisesti löytämiäni epäkohtia ja kyseenalaistanut niin poliittisten toimenpiteiden tarkoituksellisuutta kuin alkoholikulttuuriin liittyviä määritelmiäkin. Tutkimalla alkoholipolitiikan todellisia tarkoitusperiä, siihen vaikuttavaa alkoholikulttuuria ja sen saamaa painoarvoa päätöksenteossa, voidaan alkoholikysymyksen takaa löytää jotain sellaista, joka muuten häviäisi irrallisten ja yksipuolisten tutkimusten, mielipidekirjoitusten tai poliittisten ohjelmien alle.

Käyttämäni tutkimusmenetelmät ovat olleet toimivia tutkimuskysymysteni ratkaisemiseksi. Kirjallisuuskatsaus on omiaan kokoamaan hajanaista tutkimuskenttää yhteen ja luomaan yleiskuvan siitä, mitkä asiat ovat alkoholikulttuurin keskiössä. Alkoholipolitiikan tarkastelu voimassa olevien poliittisten ohjelmien avulla puolestaan varmistaa sen, että aineistosta esiin nousevat poliittiset linjaukset ovat virallisia ja niihin on vähintäänkin velvoite pyrkiä, vaikkei tahtotilaa löytyisikään. Jos alkoholipolitiikan aineistona olisi esimerkiksi poliitikkojen lausunnot, blogitekstit tai muut vastaavat, voisivat ne kuvastaa paremmin sitä, millainen alkoholipoliittinen asenneilmapiiri valtaapitävien keskuudessa vallitsee, mutta varmuutta siitä, toteutuisiko nämä puheet koskaan käytännön tasolla ei olisi.

Tämän tutkielman tärkein tehtävä on ollut edellä mainitun alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan yhteyden ja valtasuhteiden esille nostaminen. Suomen alkoholioloihin vaikuttaa alkoholikulttuurin tutkimus ja alkoholipoliittinen päätöksenteko, eikä suinkaan ole yhdentekevää, minkälainen suhde näillä on toisiinsa. Välillä on tärkeää siirtää katseensa peruskysymysten äärelle ja tutkia, kuka Suomen alkoholipolitiikasta todella päättää ja kuka meidän alkoholikulttuurisen todellisuutemme todella määrittelee.

Alkoholipoliittinen keskustelu valtaa pitävien keskuudessa näyttää fakkiutuneen tuttuihin uomiinsa. Analyysissäni olen osoittanut, miten suomalaisen alkoholikulttuurin vuosisataiset määritelmät pitävät edelleen pintansa ja miten ambivalenssit muuttavat ehkä muotoaan, mutta ovat yhtä kaikki edelleen ajankohtaisia. Antti Maunu (2013, 284) perustelee juomisaiheisen keskustelun olevan Suomessa vaikeaa siksi, että eri osapuolet luulevat keskustelevansa samasta asiasta, vaikka tosiasiallisesti näin ei ole. Itse veisin ajatusta vielä pidemmälle

toteamalla, että ”samallakin puolella” olevat eivät välttämättä osaa keskustella keskenään. Alkoholilain kokonaisuudistuksesta äänestäminen omantunnon kysymyksenä viittaa siihen, miten edes saman puolueen jäsenten ei voida olettaa toimivan puolueensa linjan mukaisesti.

Alkoholikulttuurissa puolestaan on lukuisia esimerkkejä siitä, miten tutkijat väittelevät jonkin ilmiön, kuten alkoholikulttuurin ambivalenssien tai sairauskäsityksen mukaisen alkoholismin, olemassaolosta. Myös alkoholipolitiikan ja alkoholikulttuurin parissa työskentelevien ihmisten toimivaltaa, asiantuntijuutta ja eritoten vuorovaikutussuhteita on siis syytä tarkastella kriittisesti.

Alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan liberalisoituminen eivät ole varsinaisesti huonoja kehityssuuntia, jos ne toteutuvat sosiaalipoliittisesti kestäväällä tavalla. Liberalisoitumisen seurauksena voisi olettaa tutkimuksen ja politiikan painopisteen siirtyvän voimakkaammin alkoholikasvatukseen ja -valistukseen sekä alkoholiongelmaisten ja heidän läheistensä auttamiseen koko kansaa kurittavan rajoituspolitiikan sijaan.

Jos alkoholilain kokonaisuudistus kaatuu eduskunnassa eikä sote-uudistukseenkaan sosiaalipoliittisesta sisällöstä ole varmuutta, tulisi alkoholikulttuurin ja alkoholipolitiikan siirtää katseensa tiiviisti näiden valtavien uudistusten ratkaisemiseen siten, ettei kansalaiset jää esimerkiksi taloudellisten intressien alle. Eritoten yhteiskunnan heikoimmista, eli tässä tapauksessa alkoholiongelmaisista ja heidän läheisistään, tulisi pitää riittävää huolta. Nämä ihmiset eivät katoa rakenneuudistusten tai normien purun myötä mihinkään, vaan he näkyvät edelleen päihdepoliittisten vuosikirjojen väkivalta-, rattijuoppous- tai terveydenhuoltotilastoina, maksettuina eläke- tai sairauspäivärahoina tai päihde- ja mielenterveyspalveluiden asiakkaina. Puhumattakaan siitä inhimillisestä kärsimyksestä, jota heidän tilanteensa yksilöille ja heidän läheisilleen tuottavat.

Alkoholipolitiikan ja alkoholikulttuuritutkimuksen olisi hyvä harjoittaa perusteellista itsekritiikkiä ja palauttaa mieleensä perustavanlaatuiset kysymykset siitä, että mihin he haluavat vaikuttaa ja millaisilla keinoilla nuo tavoitteet todella voidaan saavuttaa.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Apo, Satu (2001) Viinan voima. Näkökulmia suomalaiseen kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino

Davies, Christie (1998) Jokes and their relation to society. Berlin & New York: Mouton de Gruyter

Fink, Arlene (2010) Conducting Research Literature Reviews. From the Internet to Paper. 3rd edition. Thousand Oaks: SAGE Publications

Hart, Chris (1998) Doing a Literature Review. Releasing the Social Science Research Imagination. London: SAGE Publications

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003) Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Huhtanen, Petri & Raitasalo, Kirsimarja (2010) Miten juomista perustellaan ja säädellään? Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 234-247

Härkönen, Janne & Österberg, Esa (2010) Miten alkoholiin on suhtauduttu ennen ja nyt? Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 155-166

Jaatinen, Jaana (2010) Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus: raportteja 251. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino

Leimio-Reijonen, Susanna (2002) Valistuksesta vastuunottoon. Tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä. Helsinki: Stakes 27/2002

Mustonen, Heli & Metso, Leena & Mäkelä, Pia (2010) Milloin suomalaiset juovat? Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 55-69

Mäkelä, Klaus (1999) Valtio, väkijuomat ja kulttuuri. Kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta: Helsinki: Gaudeamus

Partanen, Juha (1991) Sociability and Intoxication. Alcohol and Drinking in Kenya, Africa and the Modern World. The Finnish Foundation for Alcohol Studies 39. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Salasuo, Mikko & Tigerstedt, Christoffer (2007) Miten nuorten juomista on tutkittu 1950-2007? Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Hakapaino, 9–32

Siltala, Raimo (2001) Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki: Forum iuris: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut

Simpura, Jussi (1985) Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja, 33. Jyväskylä: Gummerus

Jussi Simpura (1983) Drinking Contexts and Social Meanings of Drinking. A Study with Finnish Drinking Occasions. The Finnish Foundation for Alcohol Studies, 33. Jyväskylä: Gummerus

Sulkunen, Pekka (1998) Johdatus sosiologiaan - käsitteitä ja näkökulmia (9. painos). Helsinki: WSOY

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Turunen, Ari (1999) Humalan henki. Eli juomatapojen tarina. Jyväskylä: Atena Kustannus

Walker, Benjamin (1977) Encyclopedia of Esoteric Man. Routledge & Kegan Paul: London and Henley

Digitaaliset lähteet

Alasuutari, Pertti (1991) Alkoholismi – aivojen sairaus? Alkoholipolitiikka 56:2, 113-115

Alasuutari, Pertti (1991) Kulttuurinen lähestymistapa alkoholiongelmiin. Alkoholipolitiikka 56:2, 110-111

Alkoholilain kokonaisuudistus (2017) Sosiaali- ja terveysministeriö. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/alkoholilain-kokonaisuudistus.aspx. Viitattu 16.4.2017

Alkoholipolitiikka (2017) Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://stm.fi/alkoholipolitiikka>. Viitattu 6.3.2017

Cashman, Clodagh & Ruotsalainen, Jani & Greiner, Birgit & Beirne, Paul & Verbeek, Jos (2009) Alcohol and drug screening of occupational drivers for preventing injury. The Cochrane Collaboration. John Wiley & Sons Ltd

Cohhrane – tutkijayhteisö. <http://www.cochrane.org/>. Viitattu 25.6.2017

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1981) Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri. Alkoholipolitiikka 46, 314-320

Helsingin Sanomat 13.6.2017. Hallitus on jatkamassa Uusi vaihtoehto -ryhmän kanssa – Ryhmän johtajat syyttivät Ylellä halla-aholaisia ”kaappauksesta” ja sopimattomista käsitervehdyksistä. <http://www.hs.fi/politiikka/art-2000005252113.html>, viitattu 25.6.2017

Huttunen, Matti (2015) Alkoholiriippuvuus (alkoholismi) Lääkärikirja Duodecim. 13.11.2015. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00196

Hauge, Ragnar (1990) Suomalainen yhteiskuntatieteellinen alkoholitutkimus – norjalaisesta näkökulmasta. Alkoholipolitiikka 55:2, 60-63

Kallio, Tomi (2006) Laadullinen Review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon Tutkimus 2006:2, 18–28

Karlsson, Thomas & Kytö, Sinikka & Montonen, Marjatta & Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina & Österberg, Esa (2016) Alkoholipolitiikalla voidaan edistää terveyttä ja hyvinvointia: tutkimustieto päätöksenteon tukena. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: Tutkimuksesta tiiviisti 3/2016

Kettil Bruun (1959): Drinking Behaviour in Small Groups. An Experimental Study. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies

Knuutila, Seppo (1984) Humoristinen humala. Alkoholipolitiikka 49, 9–15

Korpi, Esa & Porkka-Heiskanen, Tarja (1991) Aivotutkijat alkoholismista. Alkoholipolitiikka 56:2, 125-126

Kohti monen polun alkoholipolitiikkaa. Alkoholipolitiikka 2000 –työryhmän loppuraportti (2002) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, työryhmämuistioita 2002:6

Kuusi, Pekka (1956) Alkoholijuomien käyttö maaseudulla. Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kauppaloissa. Helsinki: Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiön julkaisuja 3

Latvanen, Kari (2010) Alkoholismi sairautena AA:n ”Isossa Kirjassa”. Yhteiskuntapolitiikka 75:1, 45-56

Liira, Helena & Knight, Andrew & Sim, Moira & Wilcox, Helen & Cheetham, Shelley & Aalto, Mauri (2016) Workplace interventions for preventing job Loss and Other Work Related Outcomes in Workers With Alcohol Misuse. Cochrane work group

Lintonen, Tomi & Simpura, Jussi (2017) Miten tutkimus jättää jälkensä politiikkaan ja myöhempään tutkimukseen? Esimerkkinä ”Purppurakirjan” kansanterveydellinen näkökulma alkoholipolitiikkaan. Yhteiskuntapolitiikka 2017, 82:1, 100-105

Luostarinen, Heikki (1982) Luonnolliset myytit ja keinomyytit. Nyky-yhteiskunnan myyttirakenteesta. Alkoholipolitiikka 47, 284-291

Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Metso, Leena & Simpura, Jussi (2001) Muutokset suomalaisten juomatavoissa. Toiveet ja todellisuus. Alkoholipolitiikka 66:3, 265–276

Normipurku (2017()) www.norminpurku.fi. Viitattu 25.6.2017

Paakkanen, Pirjo (1994) Naisten ja miesten juomistilannetyypit. Alkoholipolitiikka 59:5, 340-348

Partanen, Juha (1992) Herooinen juominen, myyttinen humala ja suomalainen viinapää. Alkoholipolitiikka 57:6, 377–383

Peltonen, Matti (1988) Kuinka ”suomalainen viinapää” syntyi? Alkoholipolitiikka 53, 3–13

Poikolainen, Kari (2013) Alkoholihumala ja muita alkoholin välittömiä vaikutuksia. Lääkärikirja Duodecim.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01084. Viitattu 25.6.2017

Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja

Sulkunen, Pekka (1998) Mielikuvat ja tosiasiat. Yhteiskuntapolitiikka 63:1

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2012) Alkoholiohjelmien lähihistorian ja nykytilan kartoitus sekä arvio alkoholihaittoja vähentävistä keinoista. THL:n muistio sosiaali- ja terveysministeriölle alkoholilain valmistelun tueksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) Päihdetilastollinen vuosikirja 2016. Alkoholit ja huumeet. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy

Tigerstedt, Christoffer & Österberg, Esa (2007) Alkoholihaitat ovat säilyneet suomalaisina ja muuttuneet ranskalaisiksi. Yhteiskuntapolitiikka 72:3, 330-332

Tuomioja, Erkki (2012) Pekka Kuusi ja 60-luvun sosiaalipolitiikka Suomen suunnannäyttäjinä. Janus 10:4, 308-320

Tuomioja, Erkki (1996) Pekka Kuusi. Alkoholipolitiikka, sosiaalipolitiikka, ihmiskuntapolitiikka. Helsinki: Tammi

Törrönen, Jukka (2000) Maallikkoajattelu alkoholipoliittisessa liberalismissa. Yhteiskuntapolitiikka 65:1

Törrönen, Jukka & Härkönen, Janne (2016) Juomisen ritualistiset ja yksilölliset motiivit ja niiden yhteys humalaan 2000-luvun Suomessa Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 161-173

Virkkunen, Matti (1989) Mistä suomalainen ”huono viinapää” johtuu? Alkoholipolitiikka 54:4, 228-233

Warpenius, Katariina & Tigerstedt, Christoffer (2010) Paljon huolta – vähän hupia. Alkoholiaiheet kirjoitukset kahdessa paikallislehdessä 2004-2007. Alkoholipolitiikka 75:3, 274-283

Warsell, Leena (2012) Yhteiskunnallisen alkoholitutkimuksen alkumetreit. Yhteiskuntapolitiikka 77:1, 88-94